

TARTU Riiklik Ülikool
NSVL ajaloo kateeder

KINO KUI IDEOLOOGILINE
MÕJUTUSVAHEND
KODANLIKUS EESTIS
(1929 - 1940)

DIPLOMITÖÖ

MAIE EHANI
ajaloo osakonna
KAUGÕPPE VI KURS.

juhendaja:

dots. H. PALAMETS

PLi NSV Lühese ajaloo kateeder
invent. nr. 2281

TALLINN, 1972

Sissejuhatus

1929. a. haarus kapitalistliku maavilna äge majanduscriis, mis kestis 1933. a. keskpaigani. Kestuse, ulatuse ja ränkade tagajärgede poolt ületas see kriis kõigi eelmisi. Kriis kajastus ka kapitalistliku ühiskonna poliitilises ja ideoloogilises pealiskituses riha traavneva klassivõitluse näol.

Kuna kodanliku Eesti majandusele oli sältuvus Lääne-Euroopa turgedest, siis süvenes ka Eesti majanduscriis. Eriti kiiresti langenid põllumajanduskaaduste hinnad. 1929. a. järel oli Eesti ekspordi väärtus kahanenud eelmise aastaga mõrveldis umbes 13%. Tõestuses, mis kestis põhiliselt siseturu jaks, ei avaldunud kriis nii traavalt. 1931. a.

süvenes väris juba kiiresti, haaranats
kõiki rahvamajanduskaasun'd. Nii-
hakkand kokku varisema ka suu-
ned pangad ja tööstusettevõtte-
d. Kriis saavutas madalseisu 1932/33.a.
talvel, tööpindus ja rahvamas-
side viltsus kasvand haripunk-
ti. Töölise arv langus 1932. aas-
taks 17% võrreldes 1929. aastaga.

Kriisi raskused taband just
väikeettevõtjaid ja töönahvast.
Nii nagu välismaised monopolid
püüdnud kriisist välja tulla väi-
keriimide kaudu, nii püüdis Eesti
kodanlus end päästa rahva velgi-
suurema ekspluaatatsiooniga. Mõjus
ju ka „krooni kukutamine“ 1933.a.
esmajooksus töörahvale. Kui krooni
kurs alanes 35% võrra, tõund kan-
pade hinnad siseturul vastavalt.
Töörahva olukord halvenes järsult.
Tööpindus võttis ennedumatu ula-
tuse. Täpsed andmed selle kohta puu-
duvad, kuid ettekujutus saab töö-
brini ja töönahenduskeskonniti and-
metest. 1930.a. registreeris end 56400
töötut, 1932.a. 125400 ja 1934.a.

47500 töötut.² Siinjuures tuleb silmas püüda, et paljud ei registreeritud end, ellu kaotanud loetum leida tööd.

Palgatare alanus tunduvalt, tehti töö intensiivsust.

Vastusena kelle tugevused ja hõpsused meelelud. Tuntu elavat huvi NSVL vastu, mis jäi punnimaata ilumaar' lusest majandusviisist. Setrahitidkian kava elineid ohid antud elukorras eriti märgatavad.

Ränya majandusviisi ja töölisliikumise tõusu mõjul hakkas kodanlus taotlema diktaatoru sisuviimist. Peamiselt võimutalitajaten olid Eesti Vabadussõjajalaste Liit (vaprid) ja vanad kodanliinid parteid esetas Põllumeeste kogude parteija. Vaprid meenutasid paljus hitlerlari (vorm, trevitus-zeit, marrimine, vägivald). Nad ei varjanudki eriti oma suhted fasiseruva Saksamaaga. Põllumeeste politika oli etivaatlikum, nende me-

Eesti NSV ajakiri, III k., Tallinn, 1971, lk. 296.

toolid painedlikumad. Püües orvutu-
ruda Saksamaale oli varjatun.

Kodanlikeud partiid taastlennid
mit põhiseadust, et selle varjies
kergemini diitatuurim jōnda. Vapp-
sid, lubades kõigile võike, neutrid
laibi suruda oma põhiseaduse eel-
nōn, mis 29. I 1934. a. pidi kehti-
ma hakkama.

Kuid vapid kompromituri-
sid end rahva silmis hitlerimeel-
se poliitveaga ja nii oli põllu-
meerte parteid kerge sooritada ri-
igipōret 12. IV 1934. a., teostades seda
vapid poliitilise võimū hävitami-
se loosungi all ja demokraatia
pāntmise nimel.

Tegehikut oli Patri-Davidsoni
riigipōre in loonud fāistliku, sun-
natud tōrahva vastu. Mis valit-
sus pūras kodanlik-demokraatliku
vabaduse riismeid. 1938. aastaks jōu-
dis põhiliselt lõpule võini ühis-
kondhū - poliitiline elu alanid haa-
rana fāistliku xadusandlū vāl-
jateistamine. Kelati kõigi poliit-
tiliste organisatsioonide tegevus

a/jü õigun' karkiti, streikimiseõigust vähendati.

Kui varem oli kodanliku Eesti välispoliitika orienteeritud Inglismaale ja USA-le, siis peale autoritaarse valitsuse võimude sisseviimist algas kiire lähenemine Sakramale.

Ideoloogia valdkonnas sai valitsevas faasis mille suure kodanliku-natsionaalsete propaganda, mille abil püüti tänuks tähelepanu kõvale jiidida sõnalaadest vastutust. Üheks efektiivsuseks propaganda vahendiks oli kino. See viis publikum mõneks tunniks ebameeldivat tegelikkusest unelmate maailma, mille mõni all eldi veel peale kinnost lahknemistki.

Käesoleva diplomitöö eesmärgis ongi jõuda selgusele kinnisus-milles nähti kodanlikus Eestis aastatel 1929-1970 filmi ja kino funktsioon, milleks oli kinode reportaaž, mõlised tegevused mõpitarid selle valikut. Samuti on vaja jõuda selgusele keis hinnanguis, mida kodanliku Eesti avalikkus andis kinole ja filmidele kui ideoloogilise mõpitarid vahendi-

le.

Töö kirjitanisus on kasutatud põhiliselt tollaegset filmiajakirjandust („Filmileht“, „Film ja Elu“, „Kiino ja Film“, „Film: Nädal“, „Filmivivaad“) kus pakutakse peamiselt meelaamihõngulist materjali filmide, eelkõige aga filmi tähtede kohta.

Nende ning ajalehtede „Päevaleht“ ja „Võitlus“ lähem kiino käitlevate kirjistuste insloomustus sisaldub antud töös.

Põgusa üldpildi saamiseks maailma filmikunsti ja kiino arengust 1920. aastate lõpus - 1930. aastatel on kasutatud V. Kolodjazi ja J. Trutko raamatuid.² (USA kiinoajaloo suhtes need raamatud põhiliselt dubleerivad teineteist.)

Ülevaate Eesti kiino ajaloost annab J. Koskuvamius raamatus „Eesti kiino mineviku rada delt“.³

Filmide ideoloogilist foori ja kana-

² В.Е. Колосаненая, Кино США (1929-1941), Москва, 1967. ja

В.Е. Колосаненая, И. Трунко, Мировая зародковоро кино, Т. 2, Москва, 1970.

³ J. Koskuvamius, Eesti kiino mineviku rada delt, Tallinn, 1964.

tusliikumise mõju tutvustas H. Palametsa raamat „Õpilased ja filmikunst“.⁴ B. Balaszi raamat „Kino“⁵ sisaldas hea ülevaate filmikunsti ja -estetiika arengust, rõhudes seega tihedalt filmitehnika arenguga.

Eesti NSV ajalehes III võide andis ülevaate sõtsiaalpoliitilisest olukorrast kodanlikes Eesti antud perioodil.

Peale selle on kanitatud R. Tamme suhteliselt vabameelses vaimus kirjutatud brošüüri⁶, kus ta peatub Eesti sinivectorate filmide negatiivsel teimel nomenole. Haridustegelane A. Adsoni artikkel „Filmist ja arvustusest“⁷ nõuab filmide ajalinnu arvustust, kino tunnustamist kunstina.

Tõsi noortamiskas on tutvustatud ka ENSV ORRKA Haridusministeeriumi ja Informatsioonikeskuse (Riikliku Propagandatalituse) fondi deega. Need sisel-

---

⁴ H. Palamets, Õpilased ja filmikunst, Tartu, 1969.

⁵ B. Balaszi, Kino, Moenba, 1968

⁶ R. Tamme, Meie kino kasvatusliku mõju, Tartu, 1933.

⁷ A. Adson, Filmist ja arvustusest, „Õitruhtled“, XV, 1937.

danded mõningat materjali filmide
tenseerimise ja Haridusministeeriu-
mi ajaajamise kohta. Kahjuks en-
tenseerimise kohta antud aru-
laatu või eitan vastus ning
tundide arv, mis on kehtetatud
filmide läbi vaatamiseks. Täpsemad
andmed kõnelekuid rohkem valit-
se repertuaari poliitikat.

Töö koosneb neljast peatükist.
Esimene peatükk annab ülevaate
USA ja Saksamaa filmitoodangust,
peamiselt ideoloogilises aspektis, sest
just nende maade filmid moodusta-
sid kodanliku Eesti eesmärgel näi-
datava kinotoodangu enamuse.

Teises peatükis on juttu Ees-
ti kinost üldises mõttes. Esitatakse
põgus ülevaade senistest saavutus-
test ja andmed kinoteatri kohta,
kaasa arvatud repertuaar ja rek-
laam.

Kolmas peatükk ilustab
tollase aja filmiajajate andust, mis
sisis kodanliku teemad, mõjita-
des rahvalt vastavalt sotsiaal-po-

lühilisele olukorrale, aidates suurema
repertuaari poliitikat.

Neljas peatükk käsitleb neid
probleeme, mis kodanlikes tistis so-
ses ninga ajavahemikul 1929-1990
enile kirjand. Siin selgub, milles
rääki filmi funktsioon ja mil-
line oli see kunstiga.

I peatükk

Kodanlik kino 1930. aastate alguse majanduskriisi olukorras

Võrreldes teiste kunstidega on kino eluiga suhteliselt lühike. Kinematograafia sünnipäevaks loetakse 1895. a. 28. detsembrit. Teater oli sel ajal juba ammu endale tõelise kunsti eluõiguse kätte võitnud, mistõttu temas nähti meelelahutaja osa kõrval ka tõelise kunsti kannajat. Kino tegi aga alles erinori samme ning keegi ei näinud sees arastures muud kui ajurütjat. Tolleaegne publiku vaatas huviga „lavaid pilti“ rongi saakumisest jaama, putru söövatel bekidest jn. Kino sai just narmide löbustajaks. Nn. „kõrgem seltskond“ hoidus sellist odavast meelelahu-

tuselt eemale. Sejandite jousul oli
välja kujunenud, et teater on valit-
tute jaoks. Teatri külastamine eel-
das teatavat ühiskondlikum po-
sitivõõr. Teater oli tõeline kunst,
millert meenid arm ei saanud. Nii
arvas kodanliku kõrgem seltskond,
jättis kino kuni kunsti-lageda laa-
dapalagani lihtrahvale.

Kinost kuni kunstist sai ha-
kata nääriima alles umbes 20 aastat hiljem.

"1908. aastal ei peetud kino
veel kunstiks ja seda läi õigunaga.
Spetsiifiline filmikeel alles hakkas
kujunema ja erimestest kunstilist
väärtust omavastust filmidest võib kõ-
helda alles 1914. aastest."¹ "Kõõpis
visamalt teimus filmikunsti...
tunnustamine. 1924. a. jundus veel
filmiteetika, alles hakati unni-
ma unne taideligi statuspäraruni."²

---

¹ H. Palamets, Õpilased ja ..., lk. 167.

² samas, lk. 113.

Kuid see, et kinos keelduti nägema
mait kunsti, ei taastanud kodan-
like ringkondide tegemist kinos
oma kaunahuvide teeristatav. Olls
taiba and kinos kuu nannide idio-
loogiline mõpitusvahendi tähtsust,
seesmis kodanlus repertuaari poliitika-
s, tegutsedes esavalt ja avalekume-
le nänamatult. Eriti paistid
selle poolt silma Ameerika ühend-
riigid. Kuna 1920. aastatels USA
oma filmiteodanguga juba kogu
maailma, sealhulgas ka kodanli-
ku Eesti, üle ujutas, tuleb lähe-
malt tutvustada Hollywoodi teodan-
gut - selle zaru ja suunitleisi.
Samuti ehk vaja peatuda Saksa-
maa kinematograafia saarustustel.
„Filmileht“ andmetel oli Saksa maa
tusius tähtsamaks filmi impor-
tijaks kodanliku Eesti esava-
midole³. Seda kinnitab alljärgnev
tabel.

3

„Filmileht“, nr. 19, 1929.a., lk. 15.

Tabel 1

1928.a. Eesti linastunud filmid.

Riik	Filmide arv	Protsentides
<u>USA</u>	374	59,3
<u>Saksamaa</u>	170	27
Prantsusmaa	23	3,6
<u>Eesti</u>	21	3,3
NSVL	20	3,2
Austria	16	2,5
Taani	4	0,63
Poola	2	0,31
Ungari	1	0,16

---

 kokku 631

seega kõviosa moodustavad USA filmid (59,3%), sellele järgnes Saksamaa (27%), kujuvõru kodumaine toodang moodustas kõigest 3,3%⁴

Põhja-Ameerika Ühendriigid

kujuvõru Prantsusmaa kõrval 20. sajandi alguses teiseks suureks kinomaaks. Peagi jätnud nad Prant-

⁴ Võib oletada, et Eesti 21 filmi hulka on arvatud ka dokumentaalfilmid. M. E.

susmaa kaugele maha filmide mass-
produktiooni poolt, mida alates
I maailmasõja aastatelt maailmatu-
rule paisati.

1. Tänu heopselt arenevale tões-
tulele ja suurele inženertehnilisele
mõtlemisele sai USA-s tehniliselt
kõrgtasemelisi toonfilme, filmi-
aparatuuri ja filmistundriid
rajada.

2. „Vanadel“ kunstiliividel,
nagu teater, muusika, kirjandus,
pundurid USA-s sellised süga-
vad traditioonid nagu Prant-
susmaal, tänu erimete simeän-
dajate püritaanlikele ideoloogii-
ale. Sellepärast polnud ühendrii-
vide kinol nii tugevaid konkun-
renti nagu Euroopas.

3. 20. sajandi algul valgus USA-
sse kolmas suur immigratsioonilaine.
Enamiku simeändajad pärines ma-
hajaäänd Ida- ja Kagu-Euroopa
riividest ning Venemaalt. Enamik
neist ei osanud sõnagi inglise keelt,
sellepärast moodustasid nad kinos

peamine vaatajaskeema. Tummifilmi
pantomimika ja žestide kul oli
neile hästi arusaadav.

Nad olid tegurid, mis soo-
dustarid suure vaatamängu kiiret
leevikut ühendriikides.⁵

USA kinos ilmnemise algusest
peale monopolistlikule testimisvii-
sile iseloomulikuud jooned. Kino-
firmade vahel käis võitlus pa-
tentide pärast. 1908.a. loodi
„Edisoni trust“. Kineaste, kes
sellest eemale hoidumiseks, hakati
„sõltumatuteks“ nimetama. Neil oli
Wall-Streeti rahamagnaatide hulgas
mõjukaid toetajaid, mis võimal-
das trustiga võistelda. „Sõltuma-
tud“ rajand 1911.a. oma studio
kaugelt New-Yorgist USA lääne-
rannikule Los Angelese eeslinna
Hollywoodi.⁶

Hollywood pani endast peagi
näauma. Sajandi algul oli USA
elund suurim filmide sissevedaja,

⁵ H. Palamets, Õpilane ja..., lk. 167-168.

⁶ samas, lk. 169.

kuid niid vallutas Hollywoodi toodang maailma.⁷

Filmide reklaamimisel ja müümisel said määravaks nn. "tähed". Need olid kannamagneetid, keda valmistati sihtteadlikult ette publiku ligimeelitamiseks. Oluline polnud niivõrd staaride-tähtede näitlejameistritlikkus, kui välimus. Reklaami abil loodi näitlejast standardne tüüp, just selline, mis vestes parajasti vaatajasuuna muutsele.

Kui 1910.a. ilmus trüvisõnas alles esimene trade filmistaarikohta⁸, siis 1917.aastaks oli staaridesüsteem USA-s juba täielikult välja kujunenud.⁹

Staaride ideaaltüübid vaheldusid kiiresti, kusjuures uus oli tihti vana vastand. Kui lähemalt uurida, siis ilmneb, et staaridel oli

---

7

B. C. Korogomenae, Memoria..., lk. 7.

8

sellis oli IMP näitleja Florence Lawrence

9

V. Tobro, Staarid ja müüdid, "Edasi", nr. 168, 1971.

ses sõnnaalpoliitiline olukorraga. Tuli
arvestada rahva meelele, maitset,
huviseid. Kes keeldus seda arves-
tamast, ei suutnud lüüa staare
ega kiitlaldanult oma filmi müüa.

Staaride celistamine osas näib
rahu ajal valituvat naissoost
publium ideaal, sõja- ja kriisi-
perioodidel aga rohkem meeste
maitse.¹⁰

Ainult tõeliselt andekad näit-
lijad suutsid kunstnikuna selle
süsteemi juures püsima jääda.
Tavaliste tähtede saatuse oli kind
tõusta ja peagi langeda. Kõige-
ajal pimestanud nad inimmaale, vii-
s'id neid kinematograafia imedema-
le ja see meeldis inimestele.

Nii kujunes välja staarikul-
tus. Kindra mindi pearaajalikult
tähtede pärast. Igal vaateajal oli
oma lemmik või lemmikud, kes
pidid filmist filmi korduma. Fil-
mi sisule ei pööratud kangeltsi nii
palju tähelepanu, kui oma lemmik-

¹⁰ V. Tobro, staarid ja müüdid, nr. 186.

staarile. Filmi rüü võis muutuda, kui aga muutus täht, tõusis skandaal. Näitleja pidi jääma seltsikes nagu ta oli kuntsaas saanud. Näitleja ei saanud ise ori vahida. Ta mängis enamasti endale sisemiselt võõraid ori. Siinult mõned väga andkead näitlejad (näiteks Bette Davis) ja ka publiku poolt väga nõutavad näitlejad (Mae West) said end maksma panna.

Nagu juba öeldud, olid staarid need, kes vaatajaid kiins meelitavad, õigemini üldis, reklaam ja kõnni staaride ümber. Tähtede jaoks lehti stsenaariume ja vändati seriifilme, kuni publiku lõpus trüdis. Siis tuli uus täht uue seriifilmiga ja tõi jälle ettevõtjale käiskana. Kõnnitsfilmide vändamisel oli peamiselt wiritamisunius kasatulu.

Kui tuntuim filmi tabas vaatata wüis ja kinematograafid ähvardas pauwet, sai ärimeste

päästjaks heli, mida varum oli hül-
jatud. Publikut meelitati heliga
kuu tehniku täiususega, kus juu-
res tummfilmi paksud kunstili-
sed saarutused hoopis kõrvale
jäeti. Helifilm nõudis ka uusi
meloodia häälga näitlejaid.

1927. aasta sai esimese heli-
filmi sünniasetaks. Panustat
pääsemiseks otsustas USA firma
„Warner Brothers“ riskida ja las-
kis välja esimese helifilmi „Don
Juan“. Heli kuu unohi olid
tõhutu meem ja firma oli jään-
teturd. Järgnes film „Džäm-laul-
ja“ al jolromiga peavas. Seal
esimes juba peale laulu ja muu-
sika ka dialooge.¹¹ Nüüd pi-
did näitlejad rääkima ming see
tõi kaasa tähesaju, kuna ka an-
dekatel tummfilmi näitlejatel
tuli ebarohiva hääle järest fil-
mist leebuda. Näiteks populaar-
sil John Gilbertil oli ebarohiva

11

В. е. Колодяжная, Кино США, л. 5.

peemine hääl, mis ta filmi rüjuga
kõnnu ei sobinud. Pealegi hääl-
das ta inglise keelt valusti, mis-
tõttu publiku lausa ärritas ta üle.
Firma MGM pidas paremas
lippingus ette nähtud summa nii-
sama vähe masta, et aga Gil-
bertist lahti saada.¹²

Osa tähti aga, näiteks Greta
Garbo, läinud heli-filmiga valu-
tult kaasa. Neid tuleb süsli-
cran ditas lugeda.

Oli aland heli-filmi ajas-
tu ja 1930. aastast alates ei teh-
tud ühendriikides enam ühtegi
tuumfilm. 8 suuremat firmast
(„Paramount“, „Metro-goldwyn-
Mayer“ (MGM), „20th Century
Fox“, „Warner Brothers“, „United
Artists“, „Universal“, „Colum-
bia“, „Radio Keith Oxyphum“)
oli moodustunud viievõimas kino
arotsiatsoon. Väiksemad firmad huk-
kunid. Hollywood jõudis peale he-

12

B. E. Kozogamenka, Uemopua..., lk. 13.

lifilmi sündi oma majandusliku
õitsemise tippe, kuid samal ajal
oli ta nii otseselt kui kaandrelt
rahamagnaatide Morganite ja Roche-
fellowite kontrolli all.¹³ Aastaid
1929-1941 nimetatakse tihti Amee-
rika kino kuldses sajandis¹⁴

Standardne kommertsprodukti-
on moodustas 98% Hollywoodi too-
dangut. Iga film koosnes n.ö. val-
mis osadest, kirjures kindlad tege-
lastiühikid kandumid filmist filmi.
Stenaarium koostati stenaariumide
osakonnas kollektiivselt kindlate
skeemide järgi, operaator töötas
väljakujunenud standardi alusel.
Sellel konveiersüsteem lubas aas-
tas valmistada 480 kuni 570
film.¹⁵ ja saajures silmapaist-
valt hea tehnilisel taremel.

Rääkides sellest „kuldses sa-
jandist“, tuleb silmas pidada, et ka-

---

¹³ B. E. Korogomenka, Memoria..., lk. 14.

¹⁴ samas, lk. 11.

¹⁵ samas, lk. 14.

pitavalitlikus maailmas valitses üle-
maailma majandusvõis. Tavalises
nähtuses oli massiline tööpuudus.
Kavas sõjiaalne ebaõiglus, tugev-
nesid fašistlikud tendentsid, sum-
muses töölisi liikumine.

Võib tekkida küsimus - kuni-
das sai ideelage kommerts kino tel-
perioodil nii populaarne olla?
Algugi, et pääsmud olid suhte-
liselt odavad, pidas ju töökoh-
vas igat senti arvel. Oul enam,
et kind rahvast täis olid -
ühendriivides valitus ka suhte-
line koduvahu!

See oli kodanliku osava de-
magoogia tulemus. Kui enimes po-
litilisi konflikte, lüdrovd need mõ-
ningat kajastamist ka kinolinal.
Kind kunagu ei mindud kodanli-
ku võrre aluste kallale. Seka
leiti sõjiaalsete ülekohtule mingi
usutar seletus, mingi vabandav põh-
jus. Filomid kiinnitand, et ebaõiglu-
sus olevat sündi üsnikud riiksed
ja iseloomult pahad inimesed,

mitte aga kodanlus kui klass. di-
milt laisad olvat tēsta, tē-
line mus lōōvat alati läbi jms.
Film „Peaangel Gabriel Vālge
Maja kohal” sündab ideed, et
kui president diitatorius saab,
laheneb uōiu.¹⁶ Siin on juba tun-
da pinna ettevalmistamist fasis-
mīle.

Imimeni pīviti rahustada or-
va filmi demageogrāga ja see ta-
valiselt ēnnestuski. USA kino
ideeline juht ja peatsensor Wil-
liam Hays teatas, et just kino
oli see, mis heidis ilal rahva
meelele perioodil, kui mujal
maades erinud māmud ja ra-
hutused. Eraami ühisandeks
oli aktuaalsid ja tōn’suid
sotsiaalsid probleme mitte igno-
reerida vaid neid optimistli-
kult ja loetutandvalt kōnit-
leda, naljaks pōōkata.¹⁷

16

B. E. Korogonenaa, Uemopua... lk. 36.

17

samas, lk. 37.

Kino oli saanud kodanluse
käes antiivsus propagandarahen-
dus. 1930. aastate Hollywoodi
kommertsloodangule on iseloo-
mulikus jõesus filmide sisu
primitiivsus ja vale, mis eral-
das teda euroopa filmidest.
Kino pidi vaataja tegelikusest
emaal viima, üheses lõbustama,
idealiseerima ameerika eluini.
Mitte arjata ei saanud Holly-
wood endale nimeks „menägu-
devabrik“. Ei hoolitsenud vaata-
jate kunstivaitse kujundamisest,
vaid ta viidi ilunõuemele maa-
ilma, kus näidati meninagusat ar-
mastust ja „ilusat elu“. Rahule
jõid kõik. Vaatajaskond eelistas
kino leivale, seal käimine sai
„rahvuslikus harjumus“¹⁸ Ko-
danlus sai piiravalt raha ja
rahu, rahvas leidis lohutust. Vä-
he oli neid, kes võtlesid tõeli-
se kunstivaitse eest. Ja egas filmi

loojatele tol ajajärgul suurt tähele-
panu ei pööratudki. Enamus kin-
oste töötas sättseni järgu, jät-
mata filmiajalukku jälgi, mis
vääruud mainimist. Nagu tulid
filmide seenuad, nii tulid ja läk-
sid produktentide kävalused re-
žijöörid. Erandvõttas, kes suutnud
end kunstiliselt ja ideeliselt jääd-
vustada, olid vähesed, nävtnas
W. D. Vitale, F. Lang, eh. Chaplin,
F. Capra, W. Wyler, J. Ford, O. Wel-
les, W. Disney.

Mida siis paanti- eraa-
midel. Olid vähja kujunenud
tüüpfilmid, mida tulleski pi-
sut lähemalt inlesnustada.

1. Hästi mõnuv teema 1930. aas-
tate filmides oli kuuritegu, snt
se oli populaarne ka tegelekus-
elus. Ajalehtedes kirjutati rõõv-
litist kur silmapaistvatest iri-
kutest. Gangster - „viatske vend“ -
oli kino linal mehine kanglane.
Talle kuulus vaatajate süm-
paatia. Tavaliselt mängind gangs-

treid ka head näitlejad nagu
 E. Robinson, J. Cagney, H. Bogart,
 P. Munn. Yuba see muutis gangs-
 terid sümpaatseks. Filmides ei-
 gurtati gangsterite tegusid, kõne-
 nende kumitood kirjutati para-
 tamatum arvele, kuid sejuu-
 res ei süüdistatud valitsust
 korda.

Esimene tähtsam gangsteri-
 film „Väike Caesar“ ilmus liiva-
 le 1930. a. ja sai taloonias-
 tuvele seriale. Peategelast Ri-
 cot mängis E. Robinson. Rico-
 le olid kõrge poogitud kõne-
 head omadused ja tegude
 õilsad motiivid. Pärast iga-
 sugune sentiimentalsus, võimel-
 elid vägivald ja julmus. Krii-
 si ajal vastas see elu poolt vint-
 sutatud vaatajate meelele.

E. Robinsoni konkurendiks oli
 J. Cagney. Ta sai tuntus ken-
 de argade kõige autentsema gang-
 terifilmiga „Arabic Rhapsody“ (1931)¹⁹

¹⁹ V. Tobro, Staarid ja nünidid, nr. 186.

2. Levinid nr. „õudustefil-
mid”. Peategelasteks olid seal tava-
liselt fantastilised koletised, kes
soovitanid hirmsaid kurrilegionid.
See seria sai alguse 1931. aasta
filmist „Frankenstein”, mille uuem-
kangelane püsis eeskujuks tänapäe-
vani.

Professor Frankenstein oli loo-
und kuatliku inimene, kes vus aga
hukatuse ni professori kui enda.
Filmi edu oli ni suur, et moost-
rum siiski jälle ellu äratati. Ei
võinud ju lasta ovrannes jääda
sil tulevasele koletisel! Ja imi-
mend vaatand ning nõrkenid ki-
nodis...

1933. a. valmis õudustefilm „King-
Kong”. Nimisõnaline kujutas endast
inim ahvi, kes armus USA blondi
filmitähte, kes makkus ta pespe-
sale. Vaataja võis imetleda ahvi
võitlusi ja efentseid triike ning
julgust.

Ideid selliste filmide tootmi-
ses saadi kirjandusest nagu E. Poe.

Kiirgiti ka originaalsed hõmm ja
õudute stenaariume.

Nis film'is puidus reaalsus
ja vaatajad ei nõudnud
seda. Nende jaoks olid viimastad
samarqusus ebaaalsus, mil-
lel puidus põhjus, misiki sel-
tus.

3. Populaarsus saaritas veel tei-
higi inimahr, nimelt Tarzan.
Esimene film temast tehti juba
1918.a., kuid viti meemkas oarta
1932.a., kui inimahr hakkas ke-
hastama saarlane-meistruyija
J. Weiffmülleri. Tema Tarzani-kuji
angi jäänud paljude hulgas kõi-
gi paremaks.

Publikut köitis just nende
filmide eksostia. Kodanluse omalt
poolt oli selline seunam just-
und oma "tõitva": kõik hädad
(vris!) tulevat trivihinatvooist,
inimese nõnnus ei oleat heid
ära hoida. Ainult enaja tingi-
muste dar inimene nõis olla
truu ja nõnnus.²⁰

20 В. Е. Короговнев, Успомя ... , lk. 22.

4. Hästi minevas kaubaus olid endiselt vesternid. Hollywoodi ja gati need A- ja B-kategooria pil- tideks. Esimesed olid korralikult tehtud ja mõni neist küündis kunstilise tasemeni.²¹ B-kategooria vesternid tehti võimalikult odava- vad, neid eksporditi üh maail- ma, saades suuri kasumeid. Just selles B-kategooria filmid jõud- sid ka Eestisse.

1930. aastail kuusand indi- aalased endiselt niolinal val- gud. Ainult et melanchoolne (S. Hart) ja ka tugev wing eluviis- mus (T. Mix) kauber oli ka- duunud. 1930. aastail tuli areme- le filosoofiline vestern.²² Neid kauberid ehastand J. Wayne ja ka G. Cooper.

Tundub, nagu oleks see žanr tol perioodil jäänud kahva tuund.²³

---

²¹ H. Palamets, Õpilased ja ..., lk. 95

²² V. Tobro, Staarid ja müüdid, nr. 174.

²³ B. E. Kõngasmees, Memor... lk. 22

5. Kõige populaarsemaks olid
muusikalised filmid. Linastati
Broadway operette, estrada-eten-
dum ja revüüid. Mõned neist
said eriti suure menü oraaliks
ja sellistest vändati terveid seri-
aid. Näiteks „Lullaotn” jäteti tih-
ti filmid 1929.; 1933.; 1935.; 1936.;
1937. ja 1938. a. Publikut võ-
luid elukõige efentsed manni-
stseemid. Näiteks 1935. a. „Kul-
lastriates” mängisid 100 gõrli
100 klaveril.²⁴ Muusika, laul,
tants — see on alati ajaviidet
otnirat publikut paelunud. Pea-
legi tuleb arvestada, et helifilm
das enim aartid ja heli kõitis
veel oma uudisuga.

6. Samuti piüdnud filmi-
mehed populaarseid raamatuid
oma muksu täitmiseks ära ka-
sutada. Ekraniseeriti klamkat ja
best-sellereid. Ingejad tahtsid ju
oma lemmikangelani jalgest jal-

24

B. E. Koraž amena, Memopuh..., lk. 23.

gene näha. Sillist võimalust järe-
kus neile kino.

Enamasti juhtus, et head
kirjanohustused riivuti eendamil
ära. Filmi tarvis võeti ainult
sündmuse käik ja tegelaste ni-
med. Raamatute tegelased kasta-
sid oma rinda sinemaailma ja
järel jäid „moodsad“ inime-
sed - hingetud, külmad. Paljud
kirjanikud pöördud kino käest
oma teosteid päista. Näiteks
T. Dreiser käis oma „Amerika
tragöödia“ eesmärksõnaga päi-
rast isegi kohtus, kind lastu-
li alla vanduda, kuna filmid-
vat „hospis parun“ kui tema
romaan. Tõsi, film vastas ko-
danduse mõistele, raamat aga
sisaldas amerikalistu eluviisi
kriitikat.

7. Küllalt levind oli aja-
lehtis- biograafiline film. Sillus
võeti ajaloost tuntud tige-
lane, kellele psogiti külge kõik-
võimalikue seilurid ning armu-

looseni. Tegelikult sauti dert ja
inlõõmndert lugu ei peetud -
need olekid võimnd vira vaa-
taja sotnaalsete probleemide
juunde. Näitens 1933. a. teh-
tud film „Tulituumkingas“
kujutas Rostri tikutööstur
J. Krügerit, kurd unttu ma-
listkult. Ei võidnd ju kuju-
lada ka spekulatvõone, mis
lõppenid enestapuga. Filmis
jidi ta tapma end Greta
garbo järelt.

8. Ühendriikides saavutand veel
populaarsuse vendade Marxide muu-
sikaliid komöödiad tänu just oma
erilaaadilise erikennimanevile, mis
tõi publikule meeldivat vaheldust.
Nende repertuaarist ei puudunud
poliitilised naljad, mis ehid tsel ajal
haruldameis. Võib-olla just sellepä-
rast jäid Marxid mujal ma-
ilmas praagu tundmatuks. Meelga-
mini lasti eesamile sivistud nal-
ja. Kodanlikus testis oard tinn-
tus ameerina komikud Dick

ja Doff ning taanland Pat ja Pa-
taschon.

Sellised olid 1930. aastate põhi-
lised teemad Hollywoodis. Seal
levinud need üh maailma ja
paljude maade filmi tööstusid,
jälgendades Hollywoodi stampe,
püüdnud samuti rikkastuda. Igal
maal oli murdugi oma eri-
pära. Milline oli filmi tootang ja-
hiseeruv Saksamaal? Kas ja
mil määral erines ta Holly-
woody tootangust? Sellele tu-
leku allpool vastus anda.

Saksamaal näinodes tuleb
elkõige silmas pidada seal valit-
sevad sotsiaalpoliitilist ja ma-
janduslikku olukorda. Majan-
dusvõimsus peegeldas seal omi res-
kelt. Kui 1930.a. oli töötuid
5 miljonit, siis 1932. aastaks oli neid
juba 9 miljonit. Tööstustootang
langes 1932. aastaks 60%²⁵

25

B. E. Konoqamehal, Memopud..., lk. 248.

Üldine majandusliku olu-
korra halvenemine kutsus orile
trava sise poliitika kriisi. Sotsi-
aaldemokraatia partei kaotas mõ-
ju riigis, kuna andis pide-
valt reaktiivsele järel; Sak-
samaa Kommunistlike Partei tyo
na taktikaline viigu ja sellises
olukorras oli tööklass po-
liitiliselt killustatud. Pidevalt
kasvas natsionaal-sotsialistliku
partei mõju läin demagogilis-
tele lubadustele parandada Sak-
samaal valitsevat olukorda, mis
oli äärmiselt ja rahutust tekitav.

Analoogilised meeleolud ka-
jastun'd ka kinematograafias.
Aastail 1929-1932 toimus Sak-
samaa kinematograafias, naga
luisiski kunstiharudes, viimane
kunstipuhang enne jänka Languse
ja piimeduse pöördi.²⁶ Oh mõis-
titar, et antud sotsiaal-politilises
olukorras erines küllaltki paljii

poliitilist tervaid filme, sõjavas-
taseid ideid. Selliste filmide loo-
jaks olid peamiselt F. Lang ja
G. Pabst. Nad nägindavad rahutult
reaktsionistide tendentside vastu
ühiskondlikus elus, näitavad väike-
se inimene hirmu tundmatu ees.
Nende pealkoht kuulus rahvale, kus-
juures nad nägind välyä kodaniki-
ku ühiskonna jahend.²⁷

Tolle perioodi parimad filmid
käitlind elulisi probleme: sõda,
Saksamaa ühiskondliku moraalvääri-
si, kutrind töölisklami ühtsusele.
(F. Langi. M. 1930. aastast, G. Pabsti
„Keltinmehelikun“ 1931. aastast) Täht-
sate küsimuste tervus oli lihti-
peiditud, kund tuleb meenutada,
et võimude oli pürgimas fasism,
mistõttu poliitiliste küsimuste kä-
sitlemine oli küllaltin ehtlin. Ena-
mne filmiloojaid nõtti sõda arves-
se ja läms kõrgema vartujame-
teed. Nii moodustas ka Saks-
-

mael filmide enamuse kommerts too-
daug, mis oli poliitiliselt ohutu
ja garanteeris täiskana. Olime
et tolleaegsel Sakamaal oli fil-
mides süsi rohkem tunda ajal
inleomuliku sotsiaalsed jooni.²⁸

Palju enim munnikalisi fil-
me. Eln oli neis kujutatud idül-
hilisena ja hädael said tihto
vord tõhusati juhtumiste põhjus-
tajans. Operettides kasutati efekt-
suid, lüesurliike kostüime, nõudeti
õnsonna intriige ja ball. Sillised
filmid olid sisult primitiivsed,
näitlejad ena hiilgavates kvali-
tides mõjusid teatraalselt ja olid
igapäevase eluga kaugivas vastudes.
Kuid sillised filmid viisid va-
taja muretuse roelmate-maailma.
Sida oligi vaja.

Taloomuliku näituna väies
tuna filmi "Kongress tantsib"
(1931), mille lavastamises kullutati
tõhutuid summanid. Sellele vaata-

oli film tehtud halvasti; labaselt. Kuid
sül leidus muusikat, laulu, tantsu,
mida oodati ning film sai küllalt
populaarsus.

Pale õpustide võidati melo-
draamaid, komöödiaid, detektiiv-
ja fantaasiafilme. Armas tust lei-
tus võinjal. Ja, teemad olid
samad igal pool. Seda kommerts-
filmide tehnikin tase jäi maha
Hollywoodi emast, kus majandus-
lin baas tugevam oli.

Välja vuti jnt madalaväär-
tulist kommerts-toodangut. Sõtri-
aalilt väärtuslikumad filmid,
mis aga ei leidnud uodanluse
hea kiitu, jäid süsina või näi-
dati suuru hiline misega.

Filmitoodangu erijoonus Sak-
samaal oli, et kavvas filmide arv,
mis propageerind natsi en alismi, ras-
ismi, militarismi, astudis ühe rohk-
um ja rohkem välja humanismi ja
demokraatia vastu. Selgelt fašistli-
kud jooned erinevad filmides, kus
ilistatakse „suurt unningat“ Preiri

Friedrichit. Näitleus filmis „Kultur
flöötidele Saint-Saëns'is“ (1931) ilm-
neb selge sarnasus Friedrichi ja
Hitleriiga.

„Louisa, Preiri kuninganna“
(1931) kritus enile üldse proteste
ema Prantsusmaa ja Versailles' le-
pingu vastas suunitlusega.

Kõige aganamaus fasismi ideo-
loogias kinematograafias oli režis-
sör Leni Riefenstahl. Tema „Siime-
värv“ (1931), „Tahtetriumpf“ (1935) jt.
propageerisid massipühcon; mada-
laid loomaliiku emademi-jөн-
du, instinkte.

selliseid propagandafilme lasti-
näha trüulite kaup. 1935-1937.a. eni-
nerid Prantsusevastand filmid ja
hvljim Inglisvastased. Veelgi hvljim
ilmusid otsust Nõunogude vasta-
sed lemad²⁹

Saksamaal si kino ideolo-
giline võitlusega hoopis araliikumset
sotud vni USA-s.

Kõige populaarsemad olid inna-
gi meelakutusfilmid, mis andis
1933-1945.a. koguteo dungi 85%³⁰
Vaatajad elistanid neid propagan-
dafilmi'dele ja ka armuamad re-
žissöörid pidand paremas poliiti-
kast heiduda.

Sellini on iidjontes juht Kol-
lywoodi ja Sarrama kinematograa-
fiast majandusvüri duaras. Jõib
küsinnus, mida kodanliku Eestis-
se sine vett, ast silk kander saab
selgus Eesti kodanliku repertuaa-
ri poliitina.

---

³⁰ В. Е. Коргоженна, Мемориа..., lk. 265.

II peatükk

Kinematograafia ja kinode olu- vord kodanlikes Eestis (1929-1940)

Nagu „Filmilike” põhjal nähtus, moodustasid Eestis näidatavatist filmidest lõviosa USA ja Saksamaa toodang. Kodumaine filmitööstus kirjutas 1920. aastail loodi küll mitu filmiühinguid nagu „Estonia-Film”, „Regina-Film”, „Eesti-Nationaalfilm”, „Taura-Film”, „Uusima-Film”. Kõigil neil olid head kavatsused. „Film ja Elu” pajatab, et „Estonia-Film” sai oma ateljee ajakohase valgustuse ja modratsi aparatuuridega. Oli oma filmilaboratoorium ja eritendurkinos „Rekord” Viru t. 4.¹ (Praegune „Outeokim”). Kõigi see ei aidanud. Iga ühingu teigi suure plaani, kuid sin-

¹ „Film ja Elu”, nr. 2, 1928. a., lk. 1.

napaina need jääd. Kuideti rahapuu-
duse üle, kuideti näitlejate puudum üle,
kuideti iga asja üle, sest eesti filmitöös-
tus ei saanud kapitalistliku konkurentsi
tingimustes kuidagi jalgu alla.

"Film Nädal" küüb 1931.a., kuides
kindlustada Eesti filmide rahaline eülg.
Tehniline eülg olevat hea, tänu selliste-
le tublidele filmitegelastele nagu K. Märs-
na, T. Luuts, A. Hirvonen. (Tegelikult oli ka
tehniline taru härra.²)

Näitlejad olevat halvad, sest keile
pole küllaldast taru maista. Arjaarmar-
tajad ei saa võistelda tubliste näitleja-
tega juba oma tarume poolist. Oli vaja
elukutselisi näitlejaid ja leiti, et sellis-
peaks avama filmikooli. See ehk usuu-
daks filmide memmuust parandada.
Kuid kas finantseerib kooli? Secla
peaksid tegema kinnosamamind.³ Ki-
nosamamine see loomulikult ei hu-
vitand, kuna see poleks neile materii-
aalult midagi juurde andnud.

2

1. Koenramius, Meie kinos..., lk. 27.

³ "Film Nädal", nr. 1, 1931.a., lk. 3.

Tõesti, an' näis raha taga kiim' olivat. Paja entun'armiga oli raske miidagi' korda saata. Kuud see ei saanud olla ainukeses ebaedu põhjuses. Olnovas, kus vähimaine filmiteodang kõik kino teatrid üle ühtas, võis teida kiinimur, kas on üldu tarvi' dunt foto filmi' järele. Ja see kiinimur tuisis: ⁴

Välismaa eptsete kommertsfilmide kõrval mündi oma maa toodangut vaatama ainult selliparast, et see oli Eesti film. Inimene huvitab jii ikka näha midagi lähedast. Aga see oli tehniliselt tundurvalt halvem ega loonud kiinomanikele nii palju sine. Kasulikumad olid USA lüüfilmid.

Sin tekkiski nõia ring. Äri mees polnud huvitatud sellest, mis kasumit ei andnud. Võis näimida ja kirjutada, teha häid plane, aga karyemali ei jõutud. Äri jäi äriis. See oli selge näide, kuidas kommerts huvid ei lasknud kodanlikus väikeriigis rahvuslik-

4

„Film' Nädal“, nr. 1, 1931. a., lk. 7-8.

ku filmikunstis sündida.

Su mängufilmidega kuhugi ei jõutud, püüti algust teha nn. „kultuurifilmidega“. Kroomikafilmi propaganda vahendina on küll „läbi paistavam“, kui mängufilm, aga süüsi parem kui mitte midagi. Räägiti sihtasutus „Eesti Kulturfilm“ rajamisest, mis reguleeriks filmide tellimist ja andlustamist, et filmid vastavate ministruumide poolt ära ostetaks. Arvati keegi, et filmi loomine peaks selle asutuse kaudu käima, kus filmi tellis⁵. Su oleks kindlasti kogunud filmiloojate tiid. Nad pöördunud korduvalt Haridus- ja Sotnaalministeeriumi poole palvetega teada kodumaa filmi loomise kohta nii kultuurilist ettevõtet ja abistada kodumaal tähtsamate mõneste jäädvustamisel filmilindile.

Töötate välja „Eesti Kulturfilm“ põhi kinn, mis muu hulgas nägi, et Eesti igasuguse teatavuse ja

5

„Filmileht“, nr. 23, 1931. a., lk. 3.

propagandimise nii sise- kui välismaal.⁶
Et kinoomanikud tõesti neid filme
valmida näitaksid, sellisus mõeldi väl-
ja sundraoonika.⁷ Muidugi tuleks kat-
ta sama, mis juhtus o.-ü. „Estonia-
Filmiga.“ See firma valmistas kava-
kindlalt filmiraoonikaid, mis saaru-
tand küllaltki hea taseme - need et-
med võimelised koguni välismaa
omadega võistleva.⁸ Ainult et keegi
ei tahtnud vaadata neid filme tes-
ti tööandjate ühistusest, kuuritudi
imbertööstamisest, tubakatööstusest.
Sellepärast siis „Film Nädal“ kurtisui;
et „Estonia-Film“ pöördub nüüdsest
ainult inimeste sündmuste filmimisi-
ga Eesti elust, lisaks mõni rek-
laamfilm.

Osarihing teges ka hitifilmi-
dega („Armastus pimele“,
„Nõiakepp“), kuid arjatuudlikan krii-
tilist hinnangut nende kohta pole ja
filmid on hävinud.⁹

⁶ ORRKA, f. 1108, n. 5, s. ü. 716, lk. 7.

⁷ „Film' lüht“, nr. 23, 1931 a., lk. 4.

⁸ samas, lk. 10.

⁹ 1. Kõnnu armus, Eesti kino... lk. 23.

Vaatamata heale siinseadile ja suun-
tele plaanidele jääv filmide valmistamine
Eestis niigi laes. Osavõimikul polnud piisavalt
raha ja keegi polnud huvitatud ta tootmisest. Nii tuli välja,
et kõige tähtsamaks osakonnaks sai
vähimais te filmide laenuosakond.¹⁰
Segu, mis tehti, oli filmitud läbi ko-
danduse vaatevinkli. Kiv velida sel-
le teodangu hulga paremini, siis
võis mainida 1927. a. valminud
„Filmikaamera läbi Eesti“. See oli
dokumentaalfilm, mis tutvustas vas-
tajale Eesti loodust, linnu, ajalugu.
Seda vaadati ka välismaal (Ungaris,
Rootsis), kuid suuremat huvi film
ei äratanud - juudus ja huvi väi-
keriikide ja nende teodangu vastu.
Film oli oma aja kohta ebatarali-
selt pikk - 6000 m¹¹ ja ta kanti un.
„kuldsele kerjasele“. Niielt arvako-
dandus, et 1920. aastad olivat kodu-
maine kino õitsengu aastad ja väi-

¹⁰

I. Kõnnuramius, Eesti kino ... , lk. 24.

¹¹

Samas, lk. 25.

ti, et rahvuslikul kinematograafial on olemas oma „kuldne“ , ehk kumuvad „ kõige väärtumad“ filmid. Sellisteks loeti „ Mineviku varjud“ „ Triina komisar Mirastienko“, „ Esimene öö õigus“ , „ kevade unelmu“, „ Noored ketsad“ ja selgesel mainitud „ Filmikraamerasa läbi Eesti“. Need filmid olid enamuses reaktiivmilise ideoloogia teenistuses. Ülistati nn. vabadusõda, eesti rahvavalimisi, laimati Nõukogude Venemaad.

Rahvali kõige lähedammas ja populaarsemas osas sellist seriat „ Mineviku varjud“. Film jooksis kinos turvel 10 päeva, mis oli 1920. aastatel juba aeg.¹² Filmis käsitletakse vabadusvõitlust orduriivtlite vastu XIII sajandil. Tähelepanu on suunatud mitte võitlusele, vaid tegelaste juhtumitele.

1920. aastate Eesti filmid ei ühine diinud veel tõelise kunstilise tasemega. Peamine jäi propaganda. Filmmuudatid valitsuse meelekaas luma hoo-

12

1. Kõnnuvarustus, Eesti kino..., lk. 39.

likalt pilti „ühtset, rahuldlevast ja õn-
nelikult“ Eestiist.¹³

Võis veel rääkida O. Lutnu stru-
naariumist „Jõusp Testis“, kuid see ei
jõudnud üldse eesraamule. „Estonia-
Film“ teigi raud plaani. „O. Lutnu stru-
naariumiga piirdumise tõllaege eesti
kinematograafia küllaltki tähelepanu-
vääriv katsu viia filmi loomise jii-
husliku kantsõ raamidest kunsti-
valdsenda...“¹⁴

„Estonia - Film“ in launas olumant
1930. aastate alguses. Ta läis panuotli,
leidmata teetut ja tunnus tust. „Oma-
jagu aitanid ellus kaasa kinemato-
graafia unud surnud, heli kinnisünd.
üldine majandusvriis, piiratud ma-
janduslikud olud, autononäride oma-
vahelised lahkumised - ja nü tuli'gi
lõpp.“¹⁵

Sama võib öelda teiste kääbus stuu-
diste kohta („Regina“, „Concentrum-
-Film“, „Siivius“, filmikubv. Veerela jt.)

---

¹³ I. Kõnnuramius, Eesti kino..., lk. 24.

¹⁴ samas, lk. 38.

¹⁵ samas, lk. 25.

Nii jõutigi 1930. aastate algul
välja. Eesti kulturfilmide ideeni: kroo-
nikafilmid olid seni suhteliselt pa-
remini äärmiselt. Suur osa on siin
operator K. Märskal. Tema silundi
tähelepanu, käsi operaatorite ja kin-
del. Ta ei pidanud paljus meha, et
aga film täpsemaks tuleks. Mõnede
andmete järgi on ka 1929. ja 1927. a.
1. mai demontaažide võtted te-
ma omad. Kuid „vaikiva oleku“ aas-
tail ta ei üritanud enam midagi
tasulist. Üksikuid pilde tõllesid,
elust jäid vaid ühikmomenti -
deks. Nii ei kasvanud välja üldis-
tust, objektivis tabatud moment ha-
jus hilisemas mentaažis. "16

Sellistes tingimustes ei saanud Eesti
rahvusliku kinematograafia endale jal-
gu alla. Kes tahtis filmikunstis midagi
ära teha, see polnud rikkus, kel seid
oli, polnud huvitatud filmikunstist.
Äärmiselt olid igate tüütuks välismaa
nämfilmid. Need olid siin madala

kuusikümmend aastat, kuud aastad rohkem kasumit kui terved filmid. Kino muutus ikka enam tulunaks äriettevõtteks. Sellele, mida taoline riigile maksma läks, mõtlesid vähened. Valitus, olles taiband kino, kui ideoloogilise mõjutusvahendi tähtsust, loovutas mullasti vahutat. Mida rohkem metrikand kingi, labast uivuvuuri - seda kaugemale juhtis see tööraha mõtted tegelikult elust. Just need filmid mõngitand kodanliku Eesti tööraha teadvust ja võib-olla rohkem veel, kui filmide kodumaal, sest sira sathus enamasti kõige madalama väär-tusega toodang - kui kõige odavam ja kõige minevam. Enamike publikut ei osanudki tahta paremat. See vähe ne, mida oma maal valmistati, koppeeris jii samuti „vägevaid“ vähsifimand. Ja ega vaatajad ei taiband-ki nende filmide varjatud ideoloogilist mimesoni. Dominantsi äripriintsiip, kusjuures seda kuulutati avalikult. Filme vaadatis ei saanud in-

mine arugi; kuudas need talle oma
 maitsut peale surund. ühel päeval
 inimene lihtsalt märkas (ku: ta
 üldse märkas), et mõtleb ja kähtub
 „nagu kinos“. Ja kullilgi ei tulnud
 pähy: süüdistada selles kodanlast-
 kõi laund jii in, vabatahtlikult
 kinos!

Armedad aga hoolitund selle
 sest, et kinosid jätunud. Need ol-
 nud isigi liiga palju. Täpsed and-
 med iga aasta kohta puuduvad,
 aga juba 1927. a. oli Eesti „Eura-
 ni“ andmetel 39 kino: Tallinnas 12,
 Tartus 5, Narvas 4, Pärnus 2, Vil-
 jandis 2, Rakveres 2, Püdis 1, Haap-
 salus 1, Võrus 2, Valgas 2, Keerusaa-
 res 2, Põlvis 1, maal 3.¹⁷ 1938. a. oli
 kinosid juba 63, sealhulgas 39 keisit-
 linnas.¹⁸ Seega peamiselt kasvab ma-
 kinode arv. Tallinna kinode kohtabi-
 dub rohkem andmeid. 1929. a. oli seal
 14, kuid vabepool ingi 17 kinotiat -

17

„Euraan“, nr. 1, 1924. a., lk. 18.

18 „Päevaleht“, nr. 82, 1938. a., lk. 2.

mit.¹⁹ See pole sugugi vähe, siin on jädades
telhaegset elanike arvu. Nähtus käis-
olval ajal (1972.a.) on Tallinnas, ai-
malt²⁰ "M kino" ja Tartus 3-4. Kinode
suvvus on küll pisut karranud, kuid
ka interaktade arvu poolt pole me
kodanlikele tervile järel jõudnud.
Kui 1920. aastate lõpus oli Tallinnas
kinodes 3000 interakti, siis 1936. a.
oli neid juba 8000.²¹ Praegu ula-
tud meie kinode interaktade arv pi-
sut üle 6000. Samal ajal on el-
nike arv jõudsalt karranud.

Esimesed, nn. "10-kepinä kinod"
olid väiksemad, kuid hilisemad chi-
trud ei anna palju alla pra-
gustele kinoteatritele. On jü pärijä
kinod Tallinnas veel kodanlike-
sed ("Pioneer", "Oktoober", "Forum").
"Grand-Marina" mille V. Vainor chi-
tas Merjupunkstale, oli "Film ja Elu"
andmetel suurim kinoteater Euroo-
pas.²² See väide on kahtlane, kuid

¹⁹ "Film ja Elu", nr. 4, 1929. a., lk. 4-5.

²⁰ Meist Lavrentien Ohritsewde Majä ei töötä
läie koormusega

²¹ "Päevaleht", nr. 53, 1936. a., lk. 10.

²² "Film ja Elu", nr. 4, 1929. a., lk. 4-5.

selgub, et tollaegne - vähemalt Eesti
suurim - kino pole kaasaajalgi iste-
kohtade arvu poolt enkohtakänt
andnud.²³

Edpooltsõndut illustreerib järg-
nev tabel.

Tallinna kiinod 1972.a. Tabel 2

Kiinod	Istekohtade arv
"Forum"	406
"Koit"	417
"Kosmos"	<u>1015</u>
Saaremaa Ohvitseride Maja ("g-Marina")	<u>1200</u>
"Lumbitu"	330
"Ohtsober"	576
"Pioneer"	154
"Pirita"	195
"Rahu"	502
"Sõprus"	410 (I) 392 (II)
"Võit"	416
	<u>kokku 6013</u>

²³ "Päevalehe" andmetel oli "g-Marina" 1400 koh-
ta (nr. 102, lk. 5), "uus Eesti" andmetel aga ligi
1500 kohta (nr. 14, lk. 3) - 1936. a.

1936.a. külastas kinoomanike and-
metel iga nädal Eesti kinonid umbes
200000 kodanikku²⁴ (keskmiselt teigi-
se üle 10 külastuse ühe elaniku
kohta aastas²⁵) Lisaks tuleb veel ar-
vestada kooli ja sotsialistliku noor-
use Samuti ei tahi unustada, et
kinoõnn maal oli hõre. Kino
oli täpselt kodanikuks teinud
populaarne.

Palju räägiti kino olemusest
võrreldes teatriga. Töölisklass alis-
tavad sestõttu kino. Arhiivis lei-
dub Haudus- ja Sotnaalministe-
riumi Teaduse- ja Kunstiosakon-
na direktori J. Ney ettekanne ha-
udus- ja sotnaalministrile 19. XII
1930. aastast. Seal on nimetatud
õna teodud mis teatrite em. ki-
node pääsmete hinnad.²⁶

---

²⁴ ENSU ORRKA, f. 1093, n.1, s.-ü. 371, lk. 21.

²⁵

Filmi laenukoostu andmetel külastas 1971.a.
iga elanik keskmiselt 17 korda aastas kino.

²⁶

ENSU ORRKA, f. 1108, n.5, s.-ü. 661, lk. 7.

Tabel 3

Teatrute ja kinode päämete hinnad

Teater	Hinnad		
	eritendus	harilik	alandatud
Estonia oper ja operett	3.50 - 0.50	2.50 - 0.40	1.25 - 0.20
Sinavalustus	—	1.50 - 0.20	1.00 - 0.10
Draamat.	1.50 - 0.10	1.00 - 0.10	0.75 - 0.05
Töösteatr	0.80 - 0.15	0.70 - 0.10	—
Kinod			
„Gloria-Palace“		1.35 - 0.40	
„Rever“		1.00 - 0.30	
„Endla“		0.75 - 0.25	
„Grand-Maria“		1.10 - 0.40	
„Amor“ jt odavad		0.50 - 0.20	

Toodud andmete põhjal võib küll öelda, et teatris oli võimaliku odavamalt ära käia kui kinos. Kuis jätta väga oper ja operett, siis ei erinevad ka võrre kallimad piletid no teatris kui kinos oluliselt. Ilmselt pileti hind polnud määrav. Põhjust, miks kino just narmide jaoks oli, peab vast nuyalt otsima. Teatris- & minev eeldes vastavad ühiskondliku-

ku positiivsem, nõudis ka sobivat
 riietust ja muud ulutust. Kui
 viimsoodi võtta, läks teatris tõe-
 poolset kallimaks. Kuid tuleb ka
 seda arvestada, et kinsel oli ehi-
 sid muudatuse-nägemise suhtes.

Ta on teatrist 10 korda demokraat-
 likum muudatuse mõttes ja 5 korda
 nähtavuse suhtes, lähi võtete pu-
 hul kaugel rohkem²⁷. Teatris nõ-
 dul näeb vaid kujude liikumist,
 nadema lähel näitleja nägu.

Rahvali nõis kino ka oma
 kergema repertuaari poolt roh-
 kem meeldida. Näidendid, klamine
 on siiski üldaj: muud kui lõike-
 filmid, mis ei ole just laiale hul-
 kade jaoks mõeldud. Kino are-
 tas näiliselt rahva nõudmist.

Vaadeldaval perioodil näidati
 viinodes „kahenädalised eskanad“, nagu
 reklaamis „Päevaleht“. See tähendab,
 et programmis oli korraga 2 erine-
 vat filmi: „Grand-Mamma“, mis

27

A. Adson, „Filmist ja arestusest“, lk. 17.

eritendusküsimust, sh: oma programmi
poolt oma järeann, seal keskrid eten-
dud kareem. Nävdati kahte filmi,
millest üks enamasti närvod pin-
gul hoidis. Teisena pakuti lödves-
tuseas midagi tõhusamat. Alati näi-
dati ka nädalaringvaandit. Lõpuks al-
gas revüü-estradietendus. Üks ta-
valistest programmidest reklaamiti
välja järgmisena²⁸:

24. aprillist Lahvemaja Grand Marina

Alaakistele lubatud.

Üks haruldane uskava! Tõna kogu
Tallinn haruldax kuuskumti saaru-
kuul Grand-Marinax! Parim uskava
Tallinnas! Kõiu räägivad! Kõiu on
voimustuses! Kogu Tallinn peab üi-
gema hooaja parimat filmi kõigile!
„Võime käesalus“, „Wings“, „Tuischi“, „Liigse
inimene“, „Seitsmündas taavas“, „Kurbuse ja
pisanate tempel“ ei liigutunud ega fun-
dunud vaatajaid kaasa elama viikui
I filmi käesoleval aastal, publiku lem-
miku, tuntud näitleja Richard Barthel-

meni ja ameerika parima dramatiline
näitlejanna Alice Joyce kaartegruusel

"Hukkanoistetu viimane öö"

(Lecture öö) Peaosas Richard Barthel-
men, Alice Joyce ja Helma Todd.

Elu soo, kurjategijate maailm, avantüüre,
võikaid, kurjategijate rüüpaiku, tapmine...
ja süütuult hukkanoistetu suuri tragöödia
tuna viimse ööl enne hukkaamist 103. j.
Lecture öö aule, ennele, armastusele,
elule... kildun: summaalsid värvuaid ja
higi... summaalsid värvuaid teadmisel, t
iga hetkega läheneb surm, läheneb sea-
dusliku tund süütuult hukkanoistetu kar-
natiivse ja piinade ja meelkorte tund...
ema au ent... see ema, keda ta ei ole ku-
nagi näinud ega teadnud, vaid ainult
tunnud... armastanud... ja ohverdanud...
dinus film, mis kutsub enile pisaraid,
võrkust, rõõmu ja rahuldust vaata-
jates. Pilt, mis igalpool nutus enile vai-
muse ja parima armastuse ja varda
lecture hooaja parimas filmis

II "Pilveme hippaja lastituba"

Ameerika väljapilt 3 vaatuses

III Nädalaringuade

Näitelaaval! Ballett-revüü Tamara
Bucki lavastusel ja iniliul osavõ-
tul „Hudum võit“

5 osas 9 poldis

Kaastegivad: A. Sõilü, A. Veskereenskaja,
Ulina Miralda ja kogu balleti-studio
65 tegelast. „Nocturne“, Chopini muu-
sika, „Karneval Hispaanias“, „Polevetski
naine“, „Moodne naine“ ja finaali

Algus k. 5. Kassa avatud k. 10-ni
õhtul. Ansaardid sellil eeskaval maas-
võitnud. Balleti algus 1/2 7 ja 1/2 10

Nii nägi välja uus „mõjuv“ rea-
lasuunulutus etraat lõpuni. Tekst on ko-
hasti naunis segane, mõte igatahes ku-
pud näest ära minema, emotsioonid
aga vahavad. Võõrastar on, et „sur-
mavõimude ja -higi“ reklaamminga
inimene kinnis nutust. „Ainus film,
mis kutsub esile pisaraid“? Raske us-
kuda, sest iga teine reklaam tekitab
rohkesti pisaraid, nagu elas kuuks
nutumise suurim õnn. Aga paljud
inimesed käivad just selliseid filme
vaatamas ja need läinud alati mem-
kalt.

Kui vaataja veel filmi näha
taktis, võis ta kogu sama raha ast
edasi vaatama jääda. Tol ajal oli
su käiesti tarahne, kuna siimpäis
minno oli alati vaba. Võis tulla
ja minna, millal taheti. 1930.
aastate alguses kujunes süski väb-
ja saamide süsteem.

Peale "Grand-Marina" oli Tallin-
nas veel 5 enietenduskinno. Linnuskinos
"Gloria-Palace" näidati "maavõlma pa-
remat toodangut". "Rekord" oli "Es-
tonia-Filmi" enietenduskinos. "Modernis"
valitsen'd Savamaa filmid. Kuigi see
oli esimene euraami kino, tundub "Päi-
valike" põhjal "Modernis" reklaami ta-
ganikeidliu olevat. Reklaami poolest
demonseerivad "Gloria-Palace", "Grand-Ma-
rina" ja "Bi-Ba-Bo". Need nimed ise
on vägaigi iseloomulikud. "Bi-Ba-Bo"
tekitab aotriatrisooni millestki kergest
ja lõbusast. Nii see digi. Siis olid üti-
kaalus kergisulised armastusfilmid.
Ka Oros' kuulus enietenduskinode hulka.
Tõrgema järgu kinod olid linn-
suslikumad ja kallimad. Neid kü-

lastas ja jõukam siht (eriti „gloria-Palace“). Need filmid liinastunud kõrgqualiteetseks kinoteatrites ja alles siis pääsivad teiseksraami kinodeesse. Nendest kõige parem olewat olnud „Amor“, uus liinastunud meist. võin hästi soovendada filmid.

Aja jooksul osa kinonid läpetas tegevuse, osa tuli juurde. Nende rõhkus kõneleb küll kino populaarsusest, kuid ajakirjandusest võib järeldada, et kinoteatrid polevad majanduskultuuri kõige heal järgil. Konkreetselt ehk liht, maksimum küllalt suured.²⁹ Iga kinomania püüdis kõige suuremaid kõnufilme enaamli saada, et enadega välja tulla ja kasa lõigata. Filmide kunstilisele tasemele polevad veel võimalik mõeldada. Ainult ühened solitud meel kinos, kus „järe peal“ olid, võinid endale lubada rõhku panna peletide valikul, näiteks „gloria-Palace“.³⁰

Filmide liinastumine kind sarnanes mõnevõrra tänapäeva suuga. Mennu-

²⁹ „Film ja elu“, nr. 4, 1929.a., lk. 4-5.

³⁰ „Filmileht“, nr. 17, 1929.a., lk. 1-2.

mad filmid püüsid ekraanidel uuenem.
 „Film ja Elu“ lüüdnub „Vaade müüdu-
 und hoopale“. Sialt võib lugeda, et
 „Gloria-Palaeis“ jooknis „Silva“ (peaosa
 M. Eggert) 15 päeva, „Helions“ linas-
 tus „Pietri“ (peaosa F. Gaal) 15 päeva,
 „Grand-Mariinas“ pidas „Tarzan ja valge
 meie“ vartu 16 päeva ning „Modernis“
 olu „Vaiaselt amuvad muu laulud“ (pea-
 osa M. Eggert) lüüvelt muu aya ekraan-
 mil.³¹ Selgub, et just muuikalised fil-
 mid elid kõige populaarsemad.

Tavalielt vahetus programm iga
 nädal. Seda võib öelda „Päevalike“
 reklaami põhjal.

Tabell 4

Näide „Bi-Ba-Bo“ programmist 1933.a.

Kuupäev	Filmi pealkiri	Linastus
27. 09	„Hunked, mis valetavad“	8 päeva
5. 10	„Suur Bluff“	7 „
12. 10	„Vabaarmastuse orjatar“	7 „
19. 10	„See öö kuulub meile“	7 „
26. 10	„1002 ööd“	13 „
8. 11	„Budapesti õõnunganna“	9 „
17. 11	„Naine allveelaual“	6 „

31

„Film ja Elu“, nr. 19, 1935.a., lk. 3.

"1002 ööd" oli rand. Sida näitab ka
reklam, millest edasjõu.

Tabel 5

Näide "Gloria - Palace'i" programmit

1933.a.

Kuupäev	Filmi pealugu	Linastus
10.10	"Armiööd Bosphorus"	9 päeva
19.10	"Valnisõda"	7 "
26.10	"Kire ahelais"	5 "
31.10	"Tsarewitsch"	7 "
7.11	"King-Kong"	8 "
15.11	"Staabi ööd"	6 "
21.11 - 29.11	"Cavalcade"	8 "

Nagu näha, "King-Kong" terti publi-
kus eriliselt vaimustust enile ei kät-
sund.

1. IX 1934.a. "Päevalikes" on ära too-
dud "Hilison" programmi kaheksaks
kuuks. Iga kuu jaoks oli planeeri-
tud 4 filmi, seega ühe filmi linas-
tusajaks oli ette nähtud üks nädal.
Kõiki need filmid olid saarakelud,
kuuld kinnisemat poli ära närgi-
tud. Arvud on vaid oratarijate
mimed. Võib öelda, et sellist programmit

peeti üldiselt kinni.

Antud näite puhul on aga tähtsam asjaks, et kõigil filmid saaksid kehtida. Valitsuse uus poliitiline uus kajastus kogu ka kinos on ühel uudele ideoloogia kandjal.

Kino programmide näiteid võib tuua veel 1990.a. algusest. Paljude filmide linastusajad on pikemad, kuid reeglina terminus vahetus nädalate kaupa. Seda teestab asjaks, et "Film ja Elus" on rühma teodud ühe kord nädalas.

Tabel 6

Näide "Gloria-Palace'i" programmist 1990a.

Kuupäev	Filmi nimetus	Linastus
9.01	"Emaarmastus"	7 päeva
11.01	"Ristteel" (Poola)	7 "
18.01	"Kino täht sünnib"	7 "
25.01 -8.02	"Tsinane tüüp" (NSVL)	14 "

Mõnainord on ära märgitud filmi teostimise maa. See on küllaltki harva eniuv nähtus. Antud tabelist võib ka xda välja lugeda, et Nõunogude filmid olid

rahva hulgas muundad.

Tabul 7

Näide „Moderni“ programmist 1940.a.

Kuupäev	Filmi nimetus	Linastus
4.01	„Vett Cantogale“	14 päeva
18.01	„Roxy“	14 „
1.02 -8.02	„Tamara“ (Prantsusmaa)	7 „

Tabul 8

Näide „Bi-Ba-Bo“ programmist 1940.a.

Kuupäev	Filmi nimetus	Linastus
4.01	„Andy Hardy armub“	14 päeva
18.01	„Vihmaheo aeg“	14 „
1.02 -8.02	„Nü on naised“	7 „

Reklaamis on tavaliselt ära teo-
dud ainult pealinn ja osatähtjad. Va-
hust harras märgiti ka teatja maa,
firma või reisior. Peale selle leidub
igas muudatuses kas vähem või rohk-
em selgitavaid (pigem müll-intro-
geerimaid) märkusi filmi kohta. Näi-
tid.

„Südame meloodia“ - I raamat sak-
sa keelse filmi Tallinnas. 132

32. Päeva lht, nr. 60, 1930.a., lk. 1.

"S. O. S. Jäämägi" -nimulaadn maid
film maailmas. Ainsaarutus. Sõä-
ran film lütkordn loomine tun-
dub võime tunc.³³

"Paraleadi" on maailma ajavir-
jandun arvustun jägi, üks neid
vähemid filme, millised ilmuvad vaid
üks kord 10 a. jooksul³⁴

Reklaamit oli kahtmata tunc
tähtsus. 1930. aastate alguses on lüa
ajavirjandun (v.a. filmoajavirjand-
un) peale filmiuldaam. kino koh-
ta suurt andagi. "Päevaleht" on
sill rubriin "Kino", kuid seal ju-
tustati. Kavaliselt filmisim kom-
mentaarideta ümber. Ajaline krii-
tika puudus. Reklam kiitis kõne
ühtevün, üliuõrleid üastusi ostra
ühjatus. Kõin oht "neovud veetlood
filmitehied" "imeveetlora kehaja", "ha-
ruldun temperamundiga". Kõin oli
"hiilgaravin", "kütustavavin", "enne-
olematu", "haruldavavin", "geniaalne" jne.

33

"Päevaleht", nr. 314, 1933.a., lk. 1.

34

"Päevaleht", nr. 321, 1933.a., lk. 6.

"Frankenstein" reklaam oli järgmine. Säärast filmi pole teinud silmadel värvund! Haruldasmaid teosid maailma filmiteodangus! Nõrganärvilised, ärge vaadake seda filmi! Pingutab närve äärmiselt. Linos on valveõde.³⁵ Kommentaarid on ilmselt tarbetud.

Võtame järgmise näite:

"Teis kirgenid ja hullustum' algab see, mis näeb jonnastavat armastust, uimastust, suudlum', hullumeelid kirgide läkvelanini..."³⁶ jääb niitlennidagi ütlev tunne. Sihtselt on terve rida "vapustavaid" sõnu ritta seatud.

Tihti on reotiliste filmide reklaamis samasugused poldid, näiteks "Päritud loomusund" juurde.³⁷

See, et reklaamis pole märgitud firmat ega režissöri, aga tingimata on kirjas peassaade täitjad, et üli-võrdes kirjeldati nii tähti kui soga filmi - see näitab, et pakuti vaid aja-

35

"Päevaleht", nr. 295, 1932.a., lk. 1.

36

"Päevaleht", nr. 8, 1930.a., lk. 1.

37 "Päevaleht", nr. 83, 1930.a., lk. 1.

viidet, mellelähertust, ei midagi muud. Ki-
no mundeti ühuväärne kabaree ja re-
vüüga - seal olid armastustsenaadid
„täis igatsusi“, seal olid, tulised tem-
peramendid, palavad kui mustlase veri,
magusad kui krimmi vein, jõnastat-
ud kui leskina helid”³⁸

Pole siis ime, et kirjandus liand rin-
gid nagu häbenid kino”. See polevat
tõnne, vaid hetkentettide kuart”³⁹ las-
te ajaviide ilma tulevikuuta”³⁹ Siit
nähtub, kuna reklaamis kõne ühte-
moodi viideti, ei osanud lugupid ka-
rahat teha halbade ja heade filmide
vahel.

Reklaamist selgub, kui karea mingi
film euraasul püüsi ja mida näidati.
Rohkem linastati kergisulini armastus-
filme, mis olid kõige nõutavamad. Nii-
tus olid meenud „Armastuse paraad”
(M. Chervalov, J. McDonald), „Desnan
rapsoodia” (A. Rode mustlasorkester).
„Czibi” (F. Gral) jooksis 20 päeva ja ole-

38

„Päevaleht”, nr. 241, 1929.a., lk. 1.

³⁹ „Kino ja Film”, nr. 1, 1929.a., lk. 3.

vat andmeid kannakordi.⁴⁰ Veel olid mi-
nerad filmid „Käharpeake“ (S. Temple),
„Marekoad“ (W. Forst), „Mü silda kut-
sub sind“ (J. Kiepmä), „Tema suurim
edu“ (M. Eggwith). Seltsed filmid joku-
sid inna kuskemiselt 2 nädalat.

Õudusfilmid publikant ei võlu-
nud. „King-Kong“ püüis kraanul nä-
dal aega, kuni reklaam kolis: „Ma-
ilma kahesas ime King-Kong! Ma-
ilma suurim sensatsioon!“⁴¹

Nõukogu filmi vaatas rahvas
hea meeliga. „Petrovski valged ööd“
linastus „Gloria-Palace'is“ edukalt 12
päeva, „Tumene tüüp“ 19 päeva.

Nõukogu filmi näidati tertsis
küllalt harva. Erandiks lubati mees-
mim ajaviitefilm, mis ei paanud ke-
dagi mõtlama, mida võis ajurid piin-
gutamata vaadata.

Peamiselt jooksvad nime ja „ilu-
sa elu“ filmid, kus esinevad „juma-
liand ja „sarmantsed“ tähed. Need

40

„Päevaleht“, nr. 55, 1936. a., lk. 10.

41 „Päevaleht“, nr. 301, 1933. a., lk. 5.

olid enamasti Saksa ja Austria operetid
ning Inglise ja Ameerika ühendriikide
melodraamad. Nende taru oli madal,
aga enetenduskunskades moodustavad nad
70%.⁴² Peale profaansilokum riigipöö-
ret Eesti kavas pidevalt Saksa maa
(ja Austria) filmide sissevedu. Eesti
ostis pooled Saksa maal teostatavat
filmidest (74 190-st), mis olid ena-
muses „Ufa“ ja „Tobis-Cinema“ firma-
märgi all.⁴³ Ajalult „Uus Eesti“
tunnistas — „Seemu, Läti ja Leedu-
ga võrreldes olime Saksa Brati ku-
mad“ (kino alal). „...Kinoole peelsit
oleme küll... nagu... sama aruama...“⁴⁴
See on järjekordne näide ko-
dumme repordraari poliitikaest.

---

⁴² A. Oennob, Kino u... , lk. 10.

⁴³ „Uus Eesti“, nr. 198, 1937. a., lk 6

⁴⁴ samas

III peatükk

Film ja kino kodanlikes Eesti aja- kirjanduses

Aastail 1929-1940 ilmus kodanlikes
Eestis 4 nimetatud filmiperioodikat, kuid
korrapäraselt. „Filmilehti“ anti välja
juba 1926-aastast, mil ilmus 3 numbrit.
1927a. trüüiti 8, 1928.a. 5, 1929.a. 4, 1930a.
2 numbrit ja 1931 uus number, kokku
23 numbrit. See oli ajaliselt uus vas-
tupidavam. „Film ja Elu“ (ajavoo) il-
mus näitlus vaid 1928. ja 1929. aastal,
a' kolm numbrit. „Filmi Nädala“ du-
iga oli vedgi väiksem - 1931.a. ilmus 2
numbrit. Peale autoritaarset valitsemis-
viisi kehtestamist hakkas 1935.a. ilm-
ma nädalaleht „Film ja Elu“, staar-
kultuse propageerija. Aastas anti kuu-
niseid välja 45 numbrit. „Film ja
Elu“ jäi usige elujõulisemaks filmi-

perioodilises kodandluses Eesti. Ajakiri
"Filmivestnik", mis samuti alustas le-
gevust 1935.a. (7 nr.), järgniti aastani
võtte ja prodageerimist.

Esimene melgi filmiperioodika
linnakoostis vastab tööle. Enne vaa-
deldavate perioodi oli filmivestnikuan-
dus melgi niigelam, ilmus vaid üh-
simeid numbreid, näitas "Kino ja
Film" 1927-1928.a.

Sõnes helifilmide ilmumisega
tehti arvamuseliseks hakata kino üle roh-
kem mõtteid vahetama. Sobiv paik
arvamuste avaldamiseks ja polemika-
ks oli ajakirjandus. Kirjutisi il-
mus ka vähäspool filmivestnikuan-
dust, näitas "Päevalehes". Täiendavalt
and vähäspool arvamuselise seisukoha le-
hes, mis püüdnud kõigile kinnunustele
"erapehelt" läheneda. Tegelikult kait-
ses "Päevaleht" Eesti suurekodanliku
alamkultuuri, muudatus kõige loeta-
vamas ja mahukamas lehes Eesti,
tänu osavale demagoogiale. "Päeva-
leht" ei läinud kunagi liiga tava-
vaks ega kvotiseeritud otsuseks. Täi

tegi näo, nagu püüas ta kõiki mõis-
ta ja andis õiguse kõigile. Tera-
vatert kinnustust libises ta üle,
tasandades kohaannid. Esimisel jol-
gul jääb tšerto mulgi, et "Päeva-
leht" sisab väljaspool erakondi ja
kaitses kõigi või ei kellegi huvi.

Kino alal domineeris enne
professiivset riigipöört "Päevale-
hes" muudam. Oli olemas rubriik
"Kino", kuid seal ainult refere-
riti filmi või omapoolse hinnas-
guta. See on väga illoomuline "Päe-
valehele" sagedi korvato ainult ka-
laamist võetud lauseid. Kivodagi vas-
tuväärt tundub arjastu, et eri-
küljel reklaam küüdeb taevamaja
vastavas rubriigis ei ülda midagi
erilist filmi kohta.

Kasuõn selline näide: "Maavlna
kaksas ime! Maavlna suurim sen-
satsioon! King-King!" üldab kivodagi
välisemat, kuid kino rubriigis järe-
dutaan kard napi, sisukohkurõttiga,
mis annab mõista, et filmis pole mi-
dagi erakorralist. Lükten või lauten
vähemalt.

Tavaliselt leheküljel erinab vahetevahel ar-
tikelid einostruusuvust („kinokeelu
määrus uuesti läbivaatamiseks“),¹
ka kasvatusprobleeme koos kinoga
(H. Lellep, „kinokeeld ja haridus-
ministeerium“).²

Peale 1934. a. riigipiõnet muutus
aga „Päevaleht“ jale märgatavalt. Kuus-
es lehekülg olu alatu kinohuvi liite-
teenistuses. Seal levdus küllus pil-
te filmitaktidest ja nende du-
wang armulugemid. Palpi kirjutati
USA staaridest Clark Gable'ist, Jean
Harlow'ist, Lilian Harwey'ist, Silvia Sid-
ney'ist. Kustumatus huviekspektiis
omtus greta Garbo. Tulevõnu liikund on
juba pealkirjad. „Kui G. Garbo oli
allos mamee“³, „Hollywoodi vaikir-
spunk“⁴, „G. Garbo loobub?“^{4'}

Need kirjutised joldid äratama
lugejate huvi tühja-tühja vastu pa-
rõtkaid ära viima siinpolitilist
duskornelt.

¹ „Päevaleht“, nr. 67, 1929. a., lk. 2.

² „Päevaleht“, nr. 25, 1929. a., lk. 2.

³ „Päevaleht“, nr. 158, 1934. a., lk. 4.

⁴ „Päevaleht“, nr. 269, 1934. a., lk. 6.

^{4'} „Päevaleht“, nr. 111, 1935. a., lk. 6.

Räiguti eluati hammaste saladu-
sist, sundlemisotsundist, kinstähtede
abielu lahutustest jn.

Flunne ka ülipingutatud nat-
sionalistliku tendents. „Eetlane - maail-
ma tähtsamaid kinsleidureid”⁵, „Eesti
filmitegelaste karjäär”⁶, „Filmitakse Ees-
ti vanimad tegelased ja näkadarõja
karjäär”⁷, „Eesti Hollywood”⁸

„Päevaleht” propageerib kodumaal
kinoareenikat, kõneleb õnnestunud kul-
tuurifilmidest, palpi on juttu Eestist
ja eestlastest rahvuselt. „Päevaleht” andis
meelsasti oma veendumustest diktaatori tee-
vistuse, valgustades kinoaluseid küsi-
misi soovitud ideoloogilisest aspek-
tijst.

1937. aastast hakkavad kinoalal
artiklid vähenema (eriti just staarikul-
tuur osas) ja 1939-1940 need peaaegu
punduvad - sõja olud suruvad end
peale.

---

⁵ „Päevaleht”, nr. 213, 1935.a., lk. 6.

⁶ „Päevaleht”, nr. 358, 1934.a., lk. 6.

⁷ „Päevaleht”, nr. 199, 1935.a., lk. 6.

⁸ „Päevaleht”, nr. 185, 1936.a., lk. 6.

Vaprude häälendaja „Võitlus“ ei
pööranud kindle üldse tähelepanu.
Kino reklaam oli selles lehes tagari-
hordlik, eruvõitlud, võis öelda, püü-
dnud. „Võitlus“ huvitab rohkem
politiika, teiste parteide demagoogi-
line „paljastamine“. Sellist tuis oli
tingitud ka millalgi õige sõnavõtt
valitsuse aadressil kultuurijäeva-
de puhul, mis murekas püüdnud
ka kino.

„Ühepäevapöllumees pakub ka-
hil käib rahvale vaimusoleki; mi-
da vaenekene alla kurgitab, mis et
pisarad silmis ja külma värinad
üle ihu käivad. Aadrames aga mu-
helis rahulellis“ Edasi tuleb ar-
tikkel „kallist huldumapart“ milles
atruselt kinnitatakse. „Ükski teis-
ti vaene rahvas ei osta eneseli kul-
lusmüümimise võimalusi valimata art-
ni kallilt kuni meie... Teil ei pruugi
ajalehti lahti lüüa, vaid inna kõr-
ge inimel leheküljel lajatab tei-
nägemisreelle tohutu kuulutus:
„Doktor X kolektsiooni kabinet“ -500%
närvetapava filmi müüsti suur-

teos, kui 'Frankenstein' ja sellitavaline
 filmid. Ameerikas selle filmi en'eten-
 dusele minestas sadu pealtvaatajaid.
 Lutate erimetele seannidele suure
 tungi' äraheidmises... " 3

Targu jätakse lause lõpetamata.
 Las lugija arvab ise, kuur tungi te-
 kib. Tuleb kirjutada (kuigi lahmil-
 valt kirjutada) suhtumist filmides-
 se mujalt ei leia, kuud kus ole
 süngi ajal oma poliitiline taga-
 põhi - vapriidel ei vaja end
 rahva silmis iga hinna eest tõs-
 ta.

Võiks arvata, et filmivajari-
 jandus muidagi rohkemat pakub,
 aga ta on "Päevalehe" tasemel.

Muud pool filmivajalehtede
 mahust pole üldse filmiteemataoline.
 En ära teadud igasuguseid sõnu-
 meid, pikantseid lookeid, reklaami,
 moodi.

"Film ja Elu" teatas erimes, numb-
 ris, et tahab olla "mitte kitsarinnaline
 informatsioonivajaleht, vaid laialdas si-

higa teerajaja, mille veergudel kajas-
tas see piiritu elu, millega on so-
tud kinokumrit" ¹⁰ Tegelikult oli'd need
uus numbrit, mis 1928/29.a. ilmusid,
kantsid Nõukogu-de-vastandit ideolo-
giant ja B. Kusbocki enesekütmest,
kus oli ajakirja vastutav toimetaja.

Juba varemest numbrist võib
lugeda, et Eesti ja Läti olivat kadu-
nud igamugune huvi Ven. "tunduts-
filmide" vastu. Seda tõendavad trik-
jad kinosaalid. Nende filmide sise-
is vastavad kodanlike Eesti meentali-
teehile. ¹¹

Ajakirjas on enamini artii lu'd
B.K. (B. Kusbocki) kirjitatud. Tema elu-
lugu tehakse kõigile selgeks, kirjutu-
rus lugeja võib veenduda, kui julge
mees ta veel kõigeli lisand on. Filmi-
iluvõtetel mees on Kusbock, "uus tades
ohud, hanes kiini häija sarvednt
ja soni tublisti viitnutada, kuna
operator of Siilis jäädvustas selle stuu-
mi" ¹² See oli mõeldud jömmes Tijax

---

¹⁰ "Film ja Elu", nr. 1, 1928.a., lk. 1.

¹¹ "Film ja Elu", nr. 1, 1928.a., lk. 15.

¹² "Film ja Elu", nr. 6, 1929.a., lk. 7.

agutamineks.

Kuendas numbris tituleeris B. Kusbock „Film ja Elu” ainsukes huvitaras ajakirjas Eesti.

Kunstiküsimusi kirjutas B. Kusbock suvaliselt. Ollis veendunud filmi elistes teatri es, paigutas ta kunstiväärtuslikud suhted meelevaldselt ümber. Teatrit ja filmi ta kunstisimeetiliselt ei piidanud analüüsida.

Positiivne on see, et erimesena Eesti filmiajakirjanduses peatus „Film ja Elu” kinokultuuril.¹³ Artikulis „Eesti filmimuusikast” analüüsiti suatumina kvaliteeti. Kõige parem olvad see olund „Gloria Palaceis”¹⁴

„Film ja Elu” ei tahtnud olla „kitsarinnaline informatsioonijahkt”. Informatsioonijahkt ta polnud, aga kitsarinnaliseks ta jäi.¹⁵

„Film. Nädalat” ilmus vaid 2 numbrit (1931.a.). See oli väga pretensioonikas kuid väirne väljaanne. Toimetajaks

13

H. Kulo, Filmiajakirjandus kodumaa Eestis, Tartu, 1970, lk. 147.

14

„Film ja Elu”, nr. 3, 1929.a., lk. 4-5.

15

H. Kulo, Filmiajakirjandus..., lk. 135.

di V. Kruberg, väljaandjaks E. Kruuse,
V. Rests.

„Filmide Nädal“ püstitas endale üles-
ande: „Meie juame viimase vähi vis-
kama Eesti filmi tarretusest, milleme-
ta on vajunud, ja sellisid abinõusid
leidma, kuidas ja millisel tal seda
teha!... See peab ja saab olema terve
Eesti rahva juhtlause.“¹⁶

Millega tahtis „Filmide Nädal“ Eesti
filmi jalule aidata, kui see samal kel-
lelgi polnud ennestunud? Ajakhe väl-
jaandjad lootsid naiviselt kindema-
nise rahavastile.¹⁷ See pidi saama abi-
võus, millega Eesti film „tarretusest
välja visata.“ Samuti loodeti häitaja-
tele, et need heast südamest mängima
hakkavad, ilma honorarita. Sellised
ideed polnud loomulikult „Filmide Nä-
dala“ esmaavastuseks. Kui need seini
tulnudustele olid jäänud, kuidas siis üld-
mures oleks jäänud toimima?

Sümpoomis tuleb lisada, et nii tuline
Eesti filmi jaluletoomise eesmärk on pidi-

¹⁶ „Filmide Nädal“, nr. 1, 1931.a., lk. 6.

¹⁷ „Filmide Nädal“, nr. 2., 1931.a., lk. 5.

talt filmivapari. Lõuna lugejaskon-
na võitmisel olid ajakirja parvutatud
spordi-, tantsu-, foto- ja teatrialad
kirjandised. Sellest hoolimata ei suut-
nud „Film Nädal“ üli 2 numbrei
vartu pidada.

Ajakiri „Filmileht“ oli küllaltki
elujõuline. Selle väljaandjaks oli P. Par-
kas. Kahtlemata pavis ajakirjale pit-
sori fant, & väljaandjaks osutus üht-
lasi kinnoomanik. Selle arvule võib kir-
jutada sügavama probleemikäsitlese
ja laudumist, võrreldes teiste filmi-
väljaannetega. Paistab silma huvit-
avasti filmide ja teatrite filmi töö-
tuse vastu. Paljud tähelepanu kul-
tatu „Dollari tükki“, mis töötavad tul-
la ühiseks.¹⁸ Paljud kirjandisi „Kri-
launistest“ ning seoses sellega „segafil-
mide“¹⁹ produktseeriumi vajadusest.²⁰

Ennes filmitehnika kirjandust.
Näitus helifilm jagati 3 liiki - muu-
sina-, kanta- ja kõnefilm.²¹ Täolis ar-
tiiklid ennes rohkemgi.

¹⁸ Filmileht, nr. 18, 1929.a., lk. 5.

¹⁹ mõeldud on koostööd teiste riikidega

²⁰ Filmileht, nr. 23, 1931.a., lk. 8.

²¹ Filmileht, nr. 21, 1930.a., lk. 5.

Kõrvuti filmiundestiga erinevad
teated teatrist, alles omavahel seos-
sus. „Kas tapab kino omis võimalusis
teater? Otsusehen vastus - ei!
Ent algem loogilised - progress tahab
seda teha.“²² Pole märgata teatri
kunstiväärtuste alahindamist, nagu
mujal filmi-epiöödikas elma kipub.
Film ja teater vaadeldi arengus, vähi-
ti nende vastastikust rikkastumist.²³

„Filmilehe“ veergudel võtisi sõna ka-
ridusminister L. Johansen. Ta kir-
jutas kino lagastavast mõjust, mida
põhjustavad alaväärtusliku ja halb film.
Kunja tegijad euraasial elavad sümpaat-
sed, inimesed tundvat neile kaasa. Ku-
ritiiv ei kutsuvat enam mitte kül-
kelist protesti. Äärmehed eelistavad
just lastist, Hollywoodi ja Saksa maa
halbemat teodangut. Ainult solidari-
mad kiinod valivad filme.²⁴

„Filmileht“ ei väilanel sellele
vaste, kuid ilmumis aja lõpp-perioodil

²² „Filmileht“, nr. 10, 1927. a., lk. 1.

²³ H. Kulo, Filmivajakirjandus..., lk. 86-87.

²⁴ „Filmileht“, nr. 17, 1929. a., lk. 1.

ta näitas mit jalet: „Ollaku süs töes-
 ti nū naiivid uskuma, et lai man
 tahab kunstilist filmi...?“ Ja idan-
 kas tahab publiku kunstiliselt mõel-
 dnd ning kunstiliselt teinematud
 arpi näha üldu oma ümber?... Kas
 peab süs h.a. N.N oma raha raiska-
 ma ja ettekohe kirjuseus saama, et
 panna da kinopublikule ainult ärge-
 kunstilist filmi? ²⁵ Tõesti, kinoma-
 mi ei saanud olla ühtlasi filmi-
 kunsti-näitunte juurde juhtija-äri-
 ika eluõige.

Nii ei püüdnud ka „Filmileht“
 rubriigid: „Filmitähtede perekonnadest“
 „Filmitähtede perekonnatatted“, „Nende
 vabest“, „Filmitähtede armatus ja
 abielu“, mis panid aluse staari-
 kultusele.

„Filmileht“ on informatsioonivä-
 ras, kuid arvutusvane, tähelepanu
 on pööratud rohkem staari-kultuuri-
 le kui näitleja meistri kunstile, illus-
 tratsiooniks on eskeriti fotosid. ²⁶

Täiesti külgst aga kritiseeriti jõe-

²⁵ „Filmileht“, nr. 20, 1929.a., lk. 3.

²⁶ H. Kulo, Filmiajajainjandus..., lk. 112.

jahinult Eesti filmitsensuuri, ajakirjan-
dust, koolinõuvaldust, maemu poliiti-
kat. Sellised artiklid ilmusid just
E. Hrubeli ja J. Mändmetsa sulest. „Fil-
milehes“ luudus suhteliselt eksperimentaarse
hinna eest filmiteostusele. Pärast
srd võltsitud sõnastatud sõnad ja
püüded.²⁷

Su on pilt kodanlikult filmiaja-
kirjast, mis teab, mida kirjutada ja
mida kirjutada, et leida lugejas-
konda ja hoida valitsuse seonikut.

Pärast Pätsu-Laidsoni diuta-
tuuri kehtestamist 1934.a. kevadel hak-
kanid ilmunud „Film ja elu“ ning „Fil-
mizüriaal“. (Mõlemad 1935. aastast.)

Ajakin. Filmizüriaal ilmus
Tartus, vastutavaks toimetajaks oli
R. Puumpp. Ajaväljal püüdis juht-
kiri, seega ei saadud ta endale tö-
siseid unmarne.

Ollis rehvilt illustreeritud ja ke-
võnides välises klatsi staaride armu-
ja abidude kohta, oli ta staarikultuuri
tänuvõimeline erindaja. Tavahelid toodi
alguks staarid wmm ja siis järgnes ju-

²⁷ H. Kulo, Filmiajajärgenduse..., lk. 112.

trustus. "Paula Wensley - tu film" ²⁸,
 "Joan Crawford on avamela" ²⁹, "Clan-
 dette Colbert - kauniimate jalavastya
 filmistare" ³⁰

Sagedused autorid on R. Tühtus,
 Toslem, T. Kinnama. Viimane kirjja-
 tus ajakirjand artikleid, kuid
 ka need ei jõudnud tõristi prob-
 leemidele.

Eesti filmiteostuse ja filmi-
 kunstis vaku huvi püüdis. Samuti
 ei puudutatud haridus-, tervatus-
 ja kultuurikiinimise soovs kinoga.

See oli probleemidele klatis-
 ajavisi, minnes peale 4. numbrit
 kirjusele

Huvitar žurnalleht "Film
ja Elu" ilmus Tallinnas. Yhtiri koos-
 seis oli küllalt kiigi ³¹. "Film ja Elu" üt-

²⁸ "Filmizurnaal", nr. 1, 1935.a., lk. 7.

²⁹ "Filmizurnaal", nr. 1, 1935.a., lk. 11.

³⁰ "Filmizurnaal", nr. 4, 1935/36.a., lk. 16.

³¹ Väljaandjad: Eesti Rahvusliku Filmitehing Hollywood
 - 1935 (1-5), 1936 (1-11), E. Veermann - 1936 (12-45), H. Tammet
 - 1936 (46-49), 1937 (1-20), kirjastus "Film ja Elu" - 1937 (21-38);
 1938-1940.

tegevtoimetaja E. Riietli 1935 (1-5), 1936 (1-14)

vaatata toimetaja E. Veermann 1935 (1-5); 1936 (1-15)

pea- ja vaatata toimetaja H. Tammet 1936 (15-49);

1937 (1-20)

vaatata toimetaja F. Karm 1937 (21-38); 1938-1940.

les enda kohta ühitaralt, et ta on väi-
kest ajakirjat saanud „suurimaks ja
lehtsamaks nädalalehes“³²

Ajalohk osas kinokuvilin kaasa
harrata, paakendus just seda kõnu, mi-
da vähemündlik lugeja ootas. Iseloomu-
liand on igangund võistlused ja muud
lugejate aktiveerimise moodused. Väi-
teus teodi ära mees- ja naisnäitlejate
pildid ning paluti need paari janna.
Säljurus tuh „vaimuvalt põhjenda-
di“, mis.³³ Korvaldati „alaline filmi-
tähtide võistlus“. Pilti võisid saata
mõtta ainult ilusad, vaid ka „tüübid“,
-kes aga unistas täheleannut.³⁴ Samu-
ti kuulutati välja teisiuute võistlus.³⁵
Kes sarnanend lehes avaldatud filmi-
näitlejale, võisid oma pildi teinute-
sele avaldamiseks saata. Sel teel propa-
ganditi otseselt inimese nivelleerumist,
välisvõim kujundamist parajasti mees-
leeva tähe eeskujul.

Eesti filmi ajaloost ning filmiteos-

³² „Film ja Elu“, nr. 2, 1937. a., lk. 3.

³³ „Film ja Elu“, nr. 5 ja nr. 10, 1936. a., lk. 3.

³⁴ „Film ja Elu“, nr. 1, 1935. a., lk. 7.

³⁵ „Film ja Elu“, nr. 40, 1935. a., lk. 3.

trüsti mindi mööda. Lohi vaid Eesti
 „kultuuri“ jaht-õhiti välismaalt üles
 eesti päritoluga tegelan ning kirjutati
 neist kui enakordsetest inimestest. Nud
 artiklid „ohid“ sisult lamudad, süga-
 rusita, reklaamimid just pealooja-
 dega”³⁶

„Eestlane - suurpluude lavastaja”³⁷

„Eestlane - Brasiilia säravaim filmi-
 ja teatrutaht. Kuudas Juro Lindberg
 vallutas tantsuga Brasiilia”³⁸

„Mõlvi laid ja Ants Eskola „Metro”
 staaridena?”³⁹

Iseloomulikud on „Hollywoodi”
 soniad, mis keerneb labasest klatsist.
 Seda peeti aga heas reklaamius täht-
 tedele. „Film ja Elu” sonitab „soniaid”
 edasi ja teeb nii enude reklaami”⁴⁰

„Film ja Elu” sisaldub ka üksi-
 mund tõnsemoid artikleid. Nõutlus
 tekitab küsimusi: „Kas kino on arvult aja-
 viite - ja lõbustuskohtas rõi moodia

³⁶ H. Kulo, Filmivajakirjandus..., lk. 191.

³⁷ „Film ja Elu”, nr. 4, 1936. a., lk. 5.

³⁸ „Film ja Elu”, nr. 12, 1938. a., lk. 9.

³⁹ „Film ja Elu”, nr. 22, 1935. a., lk. 11.

⁴⁰ H. Kulo, Filmivajakirjandus..., lk. 198.

elu tähtsam kultuuritegur?"⁴¹ E. Hill
 vastab: "... film on ka kultuuritegur,
 sest ... peale avarite ja lõbu pakkumise-
 li iga kormaku filmi kõike seda, mida
 harrilnult peame siinnes äärmiselt
 paljudest kõhukatist raamatutest"⁴²
 Kuid tasolised artiklid kasvavad üldi-
 suse nõ. „vahtu“.

Filmi kvantiteetist ei val-
 gustata, arvustusi pole. Riiklikult
 on jotonid.

„Film ja Elu“ oli siinsemaid
 väljaandeid, kuid ometi elujõulisim.
 Ta oli filmiperioodikast seega kõige
 järjekindlam kodaniku ideoloogia kand-
 ja, nimetades ja märkamatuks kaa-
 sa haavates. Sellist avaritist, nagu
 „Film ja Elu“ rahvas kinos tutvustas,
 tahtis kodanlus seda vastajatele
 suurendada. Tused avaritid ei tulnud
 sellega nii hästi toime.

Tõeline oleus üldiselt kodaniku
 filmiperioodikast. Ta lõi lühisa-
 sa, unustamis kannatlikke, tutvustas staa-
 re. Neid püüti ka kohapeal leida.

⁴¹ „Film ja Elu“, nr. 2, 1937. a., lk. 11.

⁴² E. Hill, „Kas kino on ainult avarite- ja lõbu-
 tuskohaks või moodsa elu tähtsam kultuuritegur?“
 „Film ja Elu“, nr. 2., 1937. a., lk. 11.

Paraku pühendatud kunstilise filmi-
kunstist ja -estetikast, pühendatud
line avustus. Sellel põlvel on mude-
ritud ajakirjanikke aga ka vastavat
ingjastonda.

Filmiajakirjad teevad ja ka-
dunid. Nii põlvend kindlat pro-
grammi (peale reklaami-tegemise),
kindlat sõnaraamat kandvust. In-
mehed ja repertuaari-politika mäi-
rand kindlasti kindlasti kindlasti.
aegne kino-probleemistik oli kerine,
nuid kodanlike repertuaari-politika
paremas avamises on sellel kind-
mumt vaja pikemaalt peatuda.

IV peatükk

Ideoloogiline võitlus kodanlikus Eetis kino ja filmide ümber

Helifilmi sünd 1920. aastate lõpus põhjustas kogu maailmas ägedaid vaidlusi ja poleemikat. Helifilmi ilmumine täheendas mitteamalist kvaliteeti, kuuldava rääkimistuti „laulvat ja rääkivat filmi“ sündimist, ja filmide seime kunstitan lauges tunduvalt. Eriomad helifilmid mullutand jälle filmitud teatritenduri, puunne tähelepanu keskenduse dialoogile, muusikale, naturaalsele muusikale edanandmisele. Filmikunsti omadne montaaž ja plaanide vaheldumine jäi hoopis tahaplaanile. Separatsioonisuhetund ka mitmed filmipaistvad filmiteoreetikud ja -praktikud (B. Balasz, Ch. Chaplin) algul helifilmi eistavalt. Kui helifilmis räägitakse, lauldakse,

muutseeritakse nii nagu teatris, jääb see vaid reproduktiivseks ega saa kunagi uueks kunstiliigiks. Uus kunst peab avama inimesele midagi seni varjatut. Helifilm peab meid õpetama kuulama loodust ja elu helid, vabastama meid muina kaost. Ainult siis, kui režissöör juhib meie kõrva nii nagu ta tummfilmis juhib meie silma, saab rääkida helifilmist kui kunstist.¹

Helifilmi jõudmine kodanliku Eesti ekraniidele sundis ka Eesti kinoravaliikumt võtma seisukohta mu ilmingu suhtes.

1929. a. novembris linastus Tallinnas „Lauler nari“ („Sonny Boy“) Al Johnsoniga peaosas. See oli esimene Eesti näidatud helifilm, „Warner Brothersi“ teode. „Lauler nari“ jooksis „Gloria-Palace'is“ ligi kümme ja Päevalethe“ kinmitusti kohaselt hoidvat see film endas kõike helifilmide linaleelanaja kestvus reuud dit.²

¹ B. Baran, Kuu, lk. 208-210.

² Päevalethe, nr. 255, 1936. a., lk. 6.
 „Film ja Elu“, nr. 19, 1935. a. lk. 3 kiinnitab, et „Moderni“ joonis „Vaiuselt annud um lamend“ (M. Eggert) linnelt 1 kum.

1930. aastat muutus helifilmide
sineedu maailmas. Kino pami. endast
senisest rohkem mõtlema. Reagariing
helifilmile oli muutusugune.

11. VI 1930.a. eritas Eesti muusika-
ühing Haudus - ja sõnvaalministe-
riumi le palve, et helifilmide de-
monteerimine keelataks. See jätnat
muusikori töötlus.³ Igavms nägi
arja oma aspektist. Orkestrantide
ohi su leiva muusika - kriitika-
tatal oli jiv uue tükoha leidm-
ne peadega nõimatu.

"Film ja Elu" leval, et muusi-
ka on filmide juures väga vajal-
lik. Kuna aga muusikoriid toht-
vald ajal maugima kippuvad, siis
olevat helifilm parem.⁴ Siin on te-
gusist esteetiline aspektiga.

Filmides keelduti endin visadungu
kunstis nägemast. Ei tehtud vahet hea-
de ja halbade filmide vahel. Kõnelu-
de film häiritavad küni hea muusika⁵ Sel-
line üldistamine oli väär. Kino ole-

³ ENSV ORRKA, f. 1108, n. 5, s. n. 661, lk. 5.

⁴ "Film ja Elu", nr. 3, 1929. a., lk. 4-5.

⁵ "Päevaleht", nr. 173, 1929. a., lk. 2.

vat „hottentottide kuunt“, „laste ajaru-
de ilma tulevikuuta“, mis olevat koslan-
datud publiku meelele ja uue tele.⁶

Yamijandus ei pööranud müllat-
last tähelepanu ka näitlejameister-
liinusele filmides, mis oli kunstipro-
bleemidega tihedas seos. Siinsal vilu-
satab vaid mõni lühisõnum. Silvia
Sidney ei raskavat oma annet janti-
des⁷. Ch. Chaplini „Moodsaid aegu“ ole-
vat oodanud terve maailm. Sida võivat
nimetada Chaplini parimaks filmiks.
Samas nimetatakse Chaplinit ka geeni-
us.⁸ Kuid need artüülid on väga-
pinnapealred. Võib öelda, et huri kuu-
tikinnuiste vastu pundus, kuid põhjus
võib olla ka sellis, et pundumid arja-
tundjad. Sama võib öelda arvestuse
kohta. Pundus filmide ajatundliku
analüüs. Sisukujeldused olid enapool-
sete kommentaarideta, rõhutatud sen-
satsioonihõngulised. Kriitilist lüüdis vast
kõige rohkem terto filmide kohta. Lääne
traditsiooni suhtes sävilitato viisakas neut-

⁶ „Kiino ja Film“, nr. 1, 1929.a., lk. 3.

⁷ „Päevaleht“, nr. 146, 1934.a., lk. 4.

⁸ „Film ja Elu“, nr. 36, 1936.a., lk. 6.

raabus. Oh see auartus, vägevate es?
Või oh see ajaloo maapäendusliku kal-
kulatn'oon? Tuleb arvestada seda, et
ajakirjandus oli notud kinosema-
näär. (Märkus oh. P. Parikas nri
sino - uni ajalhe emani.) Teisest
küljest tuli arvestada lugijate muut-
set, mis oh. küllalt riutud (exan-
deid väga jätis). Nri räägiti, küll
kritika vajalikkusest, kuid tööleri,
sisulise kritika ei jõutud. Sille-
teemaline kirjuti ilmus A. Adroni su-
lest.⁹ Ta leidis, et film vääril tõnri
ja põhjalikum arvestant. Filme tu-
levat võtta tõnri. Need põhjali-
kult analüürides ja kritiseerides
kaskend ne halvad ja tühised fil-
mid. Tunduvad kausa kummalisena,
et samal ajal uni teatrit ja vi-
jandust arvestataku, unustataku
sino hoopis. Ja see on tõesti kum-
maline.

"Tulles inka kiitv ünduvääriit,
laurta lauduvääriit", avab A. Adron.
Sä blossane reklaami seda ei teinud. Ta
lõpetab antikli arvamungu, et, Romeo

⁹ A. Adron, "Filmit ja arvestusist," lk. 17-19.

ja julva „Peterburi valged ööd“, „dive“,
„Õõlis maa“, Chopini - film, Chaplini
filmid, „Rembrandt“, „Maskeraad“ jt.
taolised filmid väärinid küll tõe-
list arvestust.

Ajakirjandus trüüvis A. Adroni
artikli ära ja sinna paika on jäv-
gi. Endiselt nägid ilma valgust kiud-
lakskujinuumd „reklamarvustused“,
tihti teetuti seljuures välismaa „an-
toniteetidele“. „Naise pätituumistuse“
kohta kirjutati järgnust.

„Välismaa ajakirjandus pühendab
sellele teosele suurima ja parima ar-
vestuse :

„Abidunain draama, võitlus lapse pä-
rast ... sidantlõhustar piin ja valu ... kes
kaarab igaukt kuni pisaratuni...“

„Film Kuvon“

„Jelmus, mis valitsub igalpeel, on sellis
sigavas draamas ni selgerti nähtavale
teodud, t tahmata teeb pisarad sil-
mi. Film, unoda iga inimene peab va-
tama.“

„Wiener Neuste Nachrichten“¹⁰

(Minu allakirjusest - M. E.)

Tundub, et filmi kunth väärtime
ülilmas ariteerumius soolanti kur tes-

¹⁰ „Päevaleht“, nr. 15, 1949. a., lk. 1.

tiis olid pisarad.

Siinuke kriitiline artikkel tolle aja kinorepertuaari kohta, mis materjale kogudes selma hakkas, oli juba eelprobleemid "selge põlt e. niitlaid raiuse kultuuri päevade puhul". Vaitluse neergudel. Antoonis oli kuigi D.P.¹¹ kuid siin oli tegemist poliitiline tagapõhjaga, artikli ajendas polnud esteetilisest ega kaastuslikust mõtteid. Aga see näitab, et tol ajal mäistati eelalt hästi valitsuse repertuaaripoliitikat - "adurmees aga meeldib rahuldlog" - ja olid võimelised arvustuseks, kus aga tahtumist elas olud.

Alla 1935. aastat hakkand ajakirjanduses ilmuma ühine artikkelid, mis üldand juba filmi kui omaste arvuti liigi olemas oli. Kas film on enast või mitte - see oli kodanikus tõsti ühes põhilises vandluskinimuseks. Juba vähemuse selline arvutus näitab tolleaegse filmi teatava kiindumatu.

¹¹ Vaitlus, nr. 26, 1934.a., lk. 4.

„Päevaleht“ avaldab „M. Chwalier'i
 main Hollywoodi vaster“¹² M. Che-
 walier'i stivaat inimlikumaid esi,
 kuna see kütustavat arvestusvõi-
 melist publikumit rõhkem. „Kas Che-
 walier' saame si tähenda mitte senise
 stüli loojangut Hollywoodis?“, küni-
 taare kirjitus. Semini oli f. l. l. l. l. l.
 väärtus müüdupunas ari line ka-
 lutlus. M. Chwalier soovivat luma
 kunstilin väärtus.

Uel ennes „Päevaleht“ artikkel
 „Meie filmikunsti päeva probleemid“.
 Kirjutajaas on keegi -190-, kes väidab:
 Film on kujunenud 20. sajandi
 silmaks, kuid... püüdnud veel sõna,
 mida talu võib omistada ainult
 kunst“¹³ Autor siega eitab veel kunsti
 olemasabi filmis (!), kuid üldab ol-
 le ilmumist. Film saavat olema
 just mainekunst ja siinjuures rah-
 vusvaheline ning ühtlasi rahvuslin.

„Film ja Elus“ võttis sõna keegi
 M. M. / H., kes eitab „paremate kunst-
 ti teadlaste meelt“, et kunstiväärtus-

¹² „Päevaleht“, nr. 111, 1935. a., lk. 6.

¹³ „Päevaleht“, nr. 213, 1936. a., lk. 6.

te poolt on erisahal sünnoguude Venes, Inglismaa, Prantsusmaa filmiteodang ja ka osa Saksaamaa filme.¹⁴ Just kõrvand filmid olid aga kodanlikes festi vähe mures. Artikli autor ei näinud 1936. aastal veel filmis kunstilööritlus ta oma arvamus ülditaralt, mantsoodangu põhjal).

Kirjitiisi filmikunsti kohta esines vähe, kusjuures probleemid ei tuugitud sügavuti. Üksikud head mõtted kadunud muu informatsiooni räägastikku.

Kino võrreldi ikka ja jälle teatriga, kuugi teda ei asetatud veel tiiste kunstiharude kõrvale. Teater ja kino on mõlemad kunstilisajalised kunstiliigid ja see ilmnesarnasus kutuski kõrvutama. Mõngiti, et kino on simulas, sulatades enesee võii teised kunstid: kirjanduse, kirjitava kunstid, arhitektuuri, muusika, tantsu, plastika ja teatri kunstid.¹⁵

Ei saa öelda: kas teater või ki-

¹⁴ Film ja Elu, nr. 27, 1936.a., lk. 8

¹⁵ A. Adson, "Filmit ja arvustused", lk. 17.

no, nagu teeb seda „Päevaleht“. Rahvus-
liku teatri arenguk olvad suureks
takistuseks välismaa kinosfilm, mille-
pärast tulevat filmiimporti piirata¹⁶ ja, kui sellega tahitaks soodustada
kodumaise filmi tööstust, siis küll, aga
teatri arengut see soodustada ei
saa. Olgu ju teatri ja kino repressioonid
erinevad nagu publikul.

„Päevaleht“ ise teavitab teises
kohas, et kino olewat kiitanud palji-
mitsemilise publiku, kes enne seda teat-
ris polevat käinud. Need teater ei
rahuldavat ega huvitavatki.¹⁷

Külvintroversioon nägib G. Smits,
kino ja teatri ei saa võrrelda,
nad pole esmavõrreldid.¹⁸

Mõningate arhitektide teinud
mille teatri ja kino erinevused.

Kinos saavad ajalisele, ruumi-
lisele ja lähedalt näidata peale in-
imeste ka loomi, unistusi jms. Laval
olevat seda kõike raskem teostada, kii-
da kinoliikumise saab film, seda parem

¹⁶ „Päevaleht“, nr. 197, 1935. a., lk. 4.

¹⁷ „Päevaleht“, nr. 8, 1938. a., lk. 3.

¹⁸ „Film ja Elu“, nr. 5, 1937. a., lk. 3.

table endale kui ka teatrile, sest siis
kaas nende vahel läitsa see võisflu-
tunne ... " 19

Teatrit kasutati vahendina, mil-
le abil püüti teostada filmi eansi-
teerimise õigust. Filmide tuleviku oli-
vat televisioonis ja selle abil ole-
vat ka teatril võimalus end laie-
male hulka dele tutvustada.²⁰ (Fil-
mi tuleviku - teatri tuleviku")

Kodanliku Eesti filmiproje-
dikale on tüüpiline nri filmis
kui teatris millelahutuse funktsi-
oni näha. Kino tegevat seda ota-
vamalt, kuid pilethindade võrd-
amine seda ei kinnitaand.

Süga ei osatud (või ei tahe-
tud) näha ei teatri ega kino kõiki
funktsioone. Rõhutatav kino kasvatus-
likku tähtsust (puhtaajavitefunktsi-
oni kõrval), mis oli tihedas so-
siaalharidus- ja tervisehoolduse-
ga.

Kinode repertuaari kasvatusliku
külg tekitab küllalt poleemikat. Algu-

¹⁹ Päevaleht, nr. 347, 1935.a., lk. 21.

²⁰ Päevaleht, nr. 353, 1935.a., lk. 6.

sis nagu ei pandudki tähele filmide võimaliku negatiivset mõju, kuuld ajapikku jõuti äratundmisele, et teigendamised ja pummeldamised mõjuvad halvasti.²¹

Kõige rohkem kardeti õppiva noorsoo moraali järgi. Haridusminister L. Johanson taotles 1929.a., et kinost saaks kultuurivõlu, hariduse tõetamise ja õpetise vahend.²² Selle varustamiseks väija äärmisuskonnad. Kinos ei võvata muutuda õppe- ega kunstivahendiks, sest talh ei maksvat kedgi abirahaid. Võtavad hoopis maksu. Kavatagu teha, kus saavad riigilt abirahaid.²³ Film ja elu imestab, miks õpilane iga filmi vaatama ei läta. Filmis olevat kõigi ilusam kuulus ja mias siis ei või filmist õppida ilusat armastust. Õpilastel olevat vaja elu tunda. Samas peistitati kinnimus: kas on parem rahkidele alevi jehuraid mehi, teadmata unidagi, peenest armastust. Kinosfilm olevat ko-

²¹ Filmileht, nr. 9, 1927.a., lk. 3.

²² Filmileht, nr. 17, 1929.a., lk. 1-2.

²³ Filmileht, nr. 20, 1929.a., lk. 3.

gumi kannatusvahend - näitavad, et kii-
vüüb õnnetu²⁴.

See on küllaltki labaselt, kindla si-
higa kirjutatud artikkel. Õpilaste
jäätvat üle vaadata, kuidas tütar-
lasi alevis "lasiade kammaldiga va-
sitakse" ja muudki taolist. Sellis-
te kirjutistega piirdud animelid fil-
mi moraali tressuuri kätt jäärta.
Ühtaegu ilmneb selgesti kommerts-
kinds mis omame tendents - film
peab olema "elu ilustaja", sihholi-
kult kannistatud muinasjutupil-
tide teija matajate ette.

Kinoomania ei saavat üldse pub-
liku kannataja osas esineda. Tema pi-
davat vastu võtma seda, mida filmi-
laenuitussektorid pakuvad. Tema kätt
ei kinnivat keegi seeritunt filmide koh-
ta.²⁵ Kuid L. Johanson tuunistab, et
ükskord sinod siiski valivad reper-
tuuri.²⁶

seega jidi see kiihil võimaluu
olema. Põhjus peitus heepis rahas.

²⁴ "Film ja Elu", nr. 1, 1928. a., lk. 9-10.

²⁵ "Kino ja Film", nr. 1, 1929. a., lk. 8.

²⁶ "Filmiläht", nr. 17., 1929. a., lk. 1-2.

Ärimehed arvavad, et linastatavatel filmidel polvat väga midagi; sest Eestis reitavad juba kõige paremaid filme. Nn. "tähtfilm" satuvad siia vähe ja ainult "Koolitajalend", kes ise üldse kinos ei käi-
 vat, räägivad neist filmidest kus rääps-
 sult.²⁷ Alati püüti leida põhjendusi en-
 da ärgustamiseks, kuid need olid ebajär-
 jekindlad ja argumentatsioonid tihti
 iastuise vastu rääkivad.

Ärimeeste arvates oli hävitus kom-
 mertsfilm "1002 ööd" "filmikunsti tip-
 saavutus".²⁸ Seal oli "grandvooneid stee-
 ne" nagu hävitus orjatus, kus näi-
 dati "orjatuude figuuride ilu" "kõi-
 ge kunsti lin maix" ja "muinas ju-
 teline ilu" tase. Muidugi "koo-
 litajalend" seda "haaravaimat arum-
 lugu" ei aivista - see jäi ärimeeste
 arvamatuks.

Peulana jätkus sama filmi
 kohta. Sinini olevat linadel olud
 "kirivigavad" arundraamad ja "ma-
 godad" helioperetid (ometi reklaamiti ko-
 gu ay ainult parimad!). Nüüd tule-

²⁷ "Filmileht", nr. 20, 1929.a., lk. 3.
²⁸ "Päevaleht", nr. 293, 1933.a., lk. 1.

vat aga suure film., 1002 öösi võivad
näha „harmainaste suurepärase
balletti“ ja orjaturgu, kus „naini-
miniaax mu. loom.“ Seal olivat
„paljastatud naiskehaed number“ hulk
invitavaid ja iharaid meesloustu.“
„Igatahes kava aja tagant film,
mis jääb karmas mulde.“²⁹ Ei
kahtle, selline film võis tõesti kau-
as mulde jääda. Kõmuhimulini
publiu läkski reulaamiloosu ja vaa-
tas seda filmi „Bi-Ba-Bo's“ 13 päeva.
Ent mulliste emotsioonidega lahkus
vaataja?

Pole sinime, & sellised filmid
vaateasusunas ebaturvet vaimu erile
kutsunid. Kriid, erootika, raha, luku-
suglin elu, kriminaalsed lood...

Kas ei teusta nõrdimust luku-
suglin vaatamine vaim? Kas ei lange
kino arele tubli osa elutüdinust,
dupõlguist ja enestapunnin?³⁰ Ja
jult noorpoole jättis see nõige süga-
vamad jäljed. Haridus tegelane R. Tamm
nägi asjast näha pään. „Kui take-

²⁹ Päivaleht, nr. 294, 1933. a., lk. 4.

³⁰ R. Tamm, Mui kino..., lk. 7.

takse kindelt pidada võitlust eesimurta
võrta, siis pöördagu võitluse, hukka-
mõistmise ja hurjastuste teerav ots ah-
vatleja vastu... Põhjalinna parandust
võis tunda ainult parem filmide
valiu. ³¹

Kino negatiivset mõjust kirjutas
ka närvsaart K. Lelley: Novite hul-
gas on tekkinud tüüp, mis sarnas-
ub väga süülejatya kinolinal-
tegutavad antiivsete kevyatigi-
jena, vägistajatena, roimaritena. ³²

Oleg Lääs edasi, kuid kavatus-
kinnunud seos kinoga jäid lah-
tiks. Vei loam, peale autot tarve
valitu misviisi kehtestamist jäid kav-
atusalad kinnunud rjalike neer-
gude praegu käsitlemata.

1936. a. "Päevaleht" lub nööndim
artiklis "Lepud kinos": "Ei saa salata,
et suurimalt jaolt on liig katua-
tult toodud enile sexappeal. Liig un-
kalkult paantakse mille diiva üles-
võtteid, mis näitavad teda vannis, pro-
ldi lahti rõivastatult, suspesu väel,

³¹ R. Tamm, Meie kino ..., lk. 14-16.

³² K. Lelley, Kinokeld ja harridusniiis teeruum,
Päevaleht, nr. 25, 1929. a., lk. 2.

ju. Kuid sellesamas ta küsib: kas meid
tõesti kahju tekitab? Kas tõesti kino
lastele hädasõbraline on? „Kuiigi kino
lapsi väga mõpitas, tuginevad need
arvamused siiski arjatrundmatule.³³
Koolilaps tundvat neid filme vanda-
tes igavust, jätkab autor. Veidi tu-
siti olvat lugu noortega üh 16.9.,
kuid ka siin ei tarvitsuat tervete
laste pärast kartta. Ebausu maale
aga ei kuuluvat vaatlem alla. Ki-
nos olevat noored paremas kohas
vii tänaval. Siit tekitab küsimus,
kuidas oli lugu noortega kodanli-
kus Eestis, et tänaval vääs kullumat
näha vääs erootilistes filmides!

Ka karvatusliku filmide demon-
stratsioonil õpilastele juhtus ajardusi.
Palju pahameelt tekitas õpetajate ja
lastevanemate hulgas fakt, et lastele
näidati filmi „Abort“. See oli müd-
dud teadusliku filmina, kuid leppid
ohid peale seda nagu „punga pähe sra-
und“³⁴. Ebasuunis selgitusfilm kooliõpi-
lastele.“ alla oli kirjitatud. Üks protes-

³³ Päevaleht, nr. 331, 1936.a., lk. 2.

³⁴ Päevaleht, nr. 62, 1929.a., lk. 2.

teerivatut lastevanematust")

Kui inigi Haridusministeeriumis ei teatud, mida näidata sobib, mis sin veel teistelt näuda.

Kasvatuseprobleemidega oli tihti-
das sions tsensuuriminimis. Juht-
nõudes Haridusministeeriumi eni-
dajale kinofilmide läbi vaatamiseks
(november, 1928.a.) võib lugeda, millised
filme keelati euraamides lasta. Noor-
soole ei tohtunud näidata enen-
tapaini, üldse tapaini, sõja- või revo-
lutsioonistruure, piinamin, isõrmin
ja muud kurvetyusid, mis ei lau-
ge karistuse alla, vägistamin, pillarid
elu, mnda järgi hakatare tegema...³⁵
silline lastelu annab annab ettekuji-
tuse, millised olid euraamides näida-
tarad filimid, kusjuures näivib tähele-
pauu, et revolutsionistruunid olid si-
hokivult samastatud kriminaalkvori tegu-
diga.

Tsensuurimisel tehti omapäraselt va-
het noorte vanuse osas. Need, kes eolis
ei käinud (olud selga väiksema hariduse-
ga) kuuluvad alaealiste hulka 16. eluas-

³⁵ ENSV ORRKA, f. 1108, min. 4, s.-ü. 883, lu. 20.

tami, aga kooliõpilased olid alaealised
20. eluaastami.³⁶ Kus on siin loogika?

Värske hariduslik noor võis varem ha-
kata vaatama endux- ja armastusfilme!

Ka „Päevaleht“ leidis, et on vaja kao-
tada vanuse kaheksakümne meēt.³⁷

Arhiivis leidub 28. III 1929. a. pä-
rivi märguise haridusministri le, mis
on avaldatud ka „Film ja Elus“³⁸
protosteeriti. Transseuri ebataiuslikkuse
üle. Kui transseuritakse filme, siis teh-
tagu seda ka mujal. Neerisole on
küll keelatud pornograafiliste filmide
vaatamine, kuid „kagu selle pilkena,
on need keelatud pildid tänava vaa-
tamiseks toodud. Peapildina cri-
neel alati seisak, kus meistrakvas ka-
nab meitruult loomahikus kires kan-
tuakva kinni“. Vateakundele olvat
väga suatnd „nilkonisulised protkaar-
did, mida noored alimedes tundide
kaupa vaatavad.“³⁹ Tõenduseks on mär-
guisija all rida allkirja.

³⁶ ENSU ORRKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 883, lk. 20.

³⁷ „Päevaleht“, nr. 41, 1929. a., lk. 2.

³⁸ „Film ja Elus“, nr. 5, 1929. a., lk. 3.

³⁹ ENSU ORRKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 885, lk. 256-257.

Haridusministeeriumi poolt saan-
ti transuuriga rahul. Ta eritas kogumi
Vabariigi Valitsusele vastava ettekande.

Kodanliku teate põhiseaduses tran-
suuri ette nähtud poolt, kuid fil-
me hakati süüsi 1945. a. transuuri ma-
siniistru' sundmääruse nr. 9 alusel. Vas-
tavate komisjoni pidid kuuluma Si-
sministeeriumi esindaja kui komisjo-
ni juhataja ning kindralstaabi, Haridus-
ministeeriumi, linnareedeliaditsuse, ki-
nohooldide kontroli ja kinode poelt
valitud esindaja. Tseensuur pidi val-
vama moraali järel ning mitte lu-
bama linale kolblust häirivaid filme.

Haridusminister teatas, transuuri-
mine polevat andand tulemusi - endi-
selt olevat näha Ameerika labaroid ja
teoreid rahjapille ning maguskehtimen-
tealsoid ja mastoid lugumod print-
soident. Samal ajal aga kärbistavat
mõttitult sääranid häid filme, nagu
„Nelga laevnik“, „Ema süda“, „Tsaar ja
poet“, „Kapteni tütar“. Heepis kella-
tud Sugu Einsteinini maailmakuulus
„Seemurslar „Potjomeni“. Haridusmi-
nister lüdis, transuur seltsil kujul

tuleks kaotada.⁴⁰ Tõepoolest - kodanliku valitsus rakendas tunnustust edukalt poliitika, mitte karvatuskinnimuste tekitamiseks. Mõtte juhuslikult poleme põlv alla sathunud filmid pärit just Nõukogu Venest.

Kui poleme ette sest konarvete filmiga, ilmnes ka ajalikus mahatiger tendents ja püüdi lugyaid häälstada Nõukogu de - vastant. Nii väideti, et venelasi huvitavad hingelised konfliktid. Määravus olivat ainult töö, jõud, isiksus jms. Loodust näidatavat sellypärist pagu, et vene inimene olevat kirjaskamatu, loodungu harjund ja mungu jrdelavat teda alles jini - tara harjitatama.⁴¹

"Film" ja "Ela" suhtumisest Nõukogu de liitu oli juttu apool.

Kuigi tunnust Nõukogu de filmide vastu sõdis ja ajamineandus truuult abius püüdis olla, olid kinskülastajad tüiel arvamusel. Ka kärkeitud ja suväläri vahel tundna tugev moomantatud filmid lüdnud veel naitannist. Rek-

⁴⁰ ENSU ORRKA, f. 1108, nim. 4, S. ü. 887, lu. 65.

⁴¹ "Päevaleht", nr. 234, 1945. a., lu. 6.

laam jidi tahes - tahtmata tunnista-
ma nõukogude filmide kummi väärtusi:
,Peterburi valgetes öödes' tõsteti eri-
le lavastim reaalsust, loomulikku tüü-
pide valimist, näitlejate andekat maan-
gu. See olivat „Äärmis" kõval jälle ühe
parimaid filme.⁴²

Samal ajal, kui „Sõnnu laar
„Põljänkin" oli eelatud, kirjutas „Päi-
valeht", et nimetatud film „suurima
filmiteosina, mis kunagi euraamile
ilmunud", kummi on.⁴³ Selles aegu-
rääkides ei hämmend valitsust sugugi.
Samas lisati, „Uue film on oma suure
tõime läbi elanud, vabandus vulgaar-
süst Euroopa ja Ameerika kino ar-
midest."

Hea hinnang saadab ka film
„Peter Suure muusika", „Kaaravarata jt.
Film „Gromi usum" olivat „ilmskaks
tõendusena, et hea, mil kiind hak-
kavad praegu meeldijärvaid film,
on saanud."⁴⁴

Tihti tunnerind filmid lihtsalt
ajatuksmatusel inimesed. Nii ei teo-

⁴² Päevaleht, nr. 146, 1934. a., lk. 1.

⁴³ Päevaleht, nr. 332, 1935. a., lk. 6.

⁴⁴ Päevaleht, nr. 250, 1939. a., lk. 4.

mudei tunnuse oodatud mundatum ha-
 ritarisringidele, kuid selgiti araldub va-
 litsuse poliitiline hevak. Majanduslik,
 puhtäriline moment oli vähifilmide
 ostmisel vaid senikaua kodanluse
 väimise kaitse all, annu ta idealist,
 poliitiliselt sisuushalt vastuvõtavaks
 ja karulikuks omtus.⁴⁵ Selgus näi-
 tus oli poliitiline Nõunogude filmidena.
 Inimend olekid need filmid voodaund
 ja kinnomanikud peles majandus-
 liseks vahji kaaned, kuid kodanliku
 valitsus taustas nende järdumit ca-
 raanule, kuna kartis, et nende filmi-
 de sime mõjub halvasti kodanluse
 positsioonidele. Nõunogude filmid
 nagu „Soomuslase Petjenuin“, „Tõnu
 ja poest“⁴⁶, „Uimne õõ“ ja palgi lüüsi
 ei lubatud testri üldse euraanile, fil-
 me „Gua“, „Sime ekspres“, „Tsiugishheani
 järd tulija“ kärkiti halastamatult ...
 Neorooli keelato „Tšapajeri“ ja ingi
 „Kapteni tütre“ vaatamine.⁴⁷

Kärpõnniste tagajärgid jäi headest

⁴⁵ I. Kõnnuramus, Eesti kino..., lk. 44-45.

⁴⁶ ORKKA andmetel „Tõnu ja poest“ arinult kärkiti.

⁴⁷ Eesti NSV ajalugu, III k., lk. 451.

filmidest saagi järele ainult müügi mõttekus, mistõttu vaatajad ei saanud õiget ettekujutust Vene sõjude filmikunstist.

„Päevalike“ satiriinerve „kratt“ näitas tabavalt ära, kellele kinostu- sune tervise siinereiduloo annab:⁴⁸

- 1) Chicago pangaröövlite jümele,
- 2) Jelava kaubaga kaubotsijale Pampole,
- 3) kosmüü Füttele,
- 4) naistevõrgutaja Leonardole,
- 5) lollakale printnile Augustinole,
- 6) trikimees Sullivanile.

Kirgitudes jäid kirgitudes, ega re- portuaaz ei muutunud. Välimuult ei lakunud kommertsstodangu siin- vedu ja sünni tunnuse ei saatnud midagi võida. Noorsoole kehiti kino- kaele 1928. aastast, aga saigi ei muut- nud aja. Ajakirjandus rekaamis jüst väigi äärmuslikumaid epi- soode filmidest ja see rekaamis oli väigile kättesaadav.

Ajakirjandus erines ka vartu- artikkelid. Perioodika veergudile jõud-

48

„Päevaliht“, nr. 173, 1929.a.

sid probleemid Ameerika filmitööstusest („Filmisõda Ameerikas.“) Saame andmeid peatse Lordi statistikanest. 133 filmist, mis tulid välja ajarahemikus 15.1-15.12 1937.a., olid tervelt 107 moraalsega etrus vastuolus. 26 filmis keerles tegevustik „kellatud armastuse“ ümber. 13 filmis võrgutati, 18 filmis rikuti avalikult abiolu, 31 filmis pandi teine naise, mis jäi karistamata. 17 filmis mängisid peasoni gangsterid. Ainsalt 30 filmi olid 133 olid lastele ja noorusele vaatamiseks kõlvulised.⁴⁹

Filmitööstus võtavad peatse tööstuslik. Artikli lõpus teeb „Päevaleht“ iseloomuliku järede, taandis unith moraalseid filme vaid peatrit. „New-Yorki“ filmivõitluseil pole enam andagi ütlemist, sõna kuulub nüüd provintsi ajakirjanikele.⁵⁰

Lõpus saame „Päevaleht“ teada, et „Hollywood arvstab maailma soone.“⁵¹ Tööstus ei ole siin vii-

⁴⁹ „Päevaleht“, nr. 223, 1937.a., lk. 3.

⁵⁰ samas

⁵¹ „Päevaleht“, nr. 226, 1937.a., lk. 3.

and. See elvat igas osariigis erinev.
Chicagoos eeldatavalt gangsterifilme, New-
Yorgis ei tehti ont näidata altkäe -
massu võtmist ega andmist. Üldiselt
ei tehti ont solvata rahvastunnet.

K. Patri direktorite ja päevil
püüdis Eesti kodanlus eni toimita-
da rahvaliidlike tunnetid. Igant
kiijutitust jääb rõlama valituse
juhtlann: film peab olema karva-
tar ja rahva elu üleshitav. Vä-
litus andis filmide sim- ja väljaveo
kontrollimiseks uusi juhtkõve (2.09.
1937-a.). Kinonaduse §22 põhjal saa-
vat sim- ja väljaveo luband ning
kontrollitunnistusi ainult need fil-
mid, mis sisult ja kujitlennult on
rahva elu üleshitavad ja karvata-
vad.⁵² Tarkustas filmideks loeti need,
mis õhutanid isamaa-armastust, töö-
meelust, siivust, seltnimetelikust,
tarkustid rahva kasu ja ideaalide
kõrgespidamist. Rõhken pidi pan-
dama ka kehalele karvatuseli.

Kui enne 1935. a. kinonadust tun-
nisteti kinoid kui ärilisi ettevõtteid ja

⁵² ENSV ORRKA, f. 1108, m. 4, s.-ü. 894, lk. 64.

meelalahutuskohti, siis niid pandi neile peale ka karvateja osa (kamataja valitsuse vaimus.).

Vahised esunujud pelavad alati karvatuses sobivad. Seltparast peaus vahisfilmidel määraraks olema puht-kunstiline imperatiiv. Puhtkarvatuslikud võivad aga olla ainult oma maafilmed.⁵³ Kuua „oma maal” mängufilme pelnud, siis juuvidis propagan-da dokumentaalfilmidega hakkama saada. Õpilastele ja noorsooorganisatsioonidele näidati filme nagu „President K. Pätoi 65. sünnipäevalt”, „Pre-sidendi suurvõidants - Oun lon”, „Pilk skautide parandile” jms.⁵⁴

Nagu igapäevane elus, nii muutus ka ajakirjanduses autvaalikus kiisimuses Eesti filmistööstine arendamine. Sellele teemale oli pühendatud palju reuuni just enne profasistlikku diiktatuuvi uktustamist. Kord propaganis juhkami juhan kodumaist kino,⁵⁵ kord nägiti ihisfilmist seemlastya.⁵⁶ Pajir

⁵³ Päevaleht, nr. 25, 1935.a., lk. 2.
⁵⁴ ENSU ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. ii. 897, lk. 200.
⁵⁵ Filmi Nädal, nr. 2, 1931.a., lk. 7-8.
⁵⁶ Päevaleht, nr. 23, 1931.a., lk. 8.

muumi pühendati isanikutel valminud
filmidele. „Kõie lairite“ kohta saame
teada, et seda vändati Lõnasal ja atil-
jevõtted tehti Berliinis. Film olvat
jõukund juba Taanis, Austraas, Bul-
gaarias. „Filmileht“ avaldas lootust,
et noortöö Samanuga jätkub⁵⁷ Aga
oodatud meen jäi tulemata ja asi
jäi sinnapaika. Ajakirjanduse üldine
hinnang kodumaise filmiteostuse
kohta oli – nigel.

Püüti leida abinõusid oluvar-
ra parandamiseks. „Film-Nädal“
nägi vähajärgi poliitikaifide tõst-
mises.⁵⁸ Samanugun ettepaneku tegi
T. Luts haridusministrile.⁵⁹ Välismaa
filmid hävitavad valunta ja mäi-
ravat inimete maitse ning vaimed
nõuded. Tingimata olvat vaja este-
rahvuslinnu filmi – se olvat ai-
kuseks elukorra päästjass. (Valunta
jäi endale ja inimete vaimal elus
päästetud.)

Milliseks eluolud tegelevat kuji-
nes? Oma filmides püüti järgendada

⁵⁷ Filmileht, nr. 23, 1931.a., lk. 8.

⁵⁸ Film-Nädal, nr. 2, 1931.a., lk. 6.

⁵⁹ ENSU ORRKA, f. 1108, nim. 5, s. n. 661, lk. 1-2.

„vägevaid”. Sellisteks filmideks kuju-
nenid „Dollariid”, „Kuldämblik”. Neist
räägiti ammu enne valmist, neile
pühendati juba kirjutiin. „Film ja
Elu” teab üll „Dollariid” maha. M.
Lepper, režissöör ja osataitja ühtlasi,
olevat halb.⁶⁰ „Filmileht” aga suhtub
silloni hästi. „Päevaliht” reklaamisi
„Kuldämblikun (1930) kui enimest
äjävalminud Eesti laulu ja heli-
film”.⁶¹ Film: „Päikse lapserd” (1932)
küideti igal pool. See olevat enimene
eesti-kulue kõne-, laulu ja heli-
suurfilm.⁶² Muude, reklaami-järgi
on enamik valminud filme „Eesti-
enimused suurfilmid”. Siinjures
tuleb kõhe lisada, et reklaam käis
vaid teatud filmide ümber. Näi-
teks K. Märska vändatud filmid,
mida võib lugeda parimatena kodan-
likus Eestis, olid ümbristatud suhte-
lise varikunega. Mainimist vääri-
ksid „Kumun Jüri” - 1927.a., „Viga-
sed prundid - 1928.a.) Vigaused

⁶⁰ „Film ja Elu”, nr. 5, 1929.a., lk. 8.

⁶¹ „Päevaliht”, nr. 74, 1930.a., lk. 1.

⁶² I. Kõnnuramius, Eesti kino..., lk. 32-33.

pruuti reklaami li küll kui „erimust
linas tatud teksti kirjandusliku teost“
ja avaldati ka kiiter hinnang -
„tüüpiide õnnele raliu, huumori-
külland stseenid, loomustrund... mu-
leshipildid“.⁶³ Ja ameti tuli su film
vaid õige armetu raha eest esjõul
maha minna! Sellises olukorras oli
rahvusliku filmi tootmine loomine
lootusetu. Kõrgete küll kapitali-
pundum ning staaride ja režissöö-
ride pundum üle, kuidas väga
palgi jäi pundum ka õiget suk-
turniist ajame. Mõistus, et mängu-
filmide loomine on nurginurkide
määratud, hakati aegalt tegelma
võõrriiaga. Fasistliku diktatuuri
päevil tekkinud probleemid just ko-
us kultuurfilmidega, misda loodi kui
„karratavatel ja rahva ette ühskita-
mid“. Ajamijandum nurus oli võike
hoolikalt referenda ja positiivset
hinnata. Teatati, et K. Päts ehvat si-
njate saavutustega rahul, eriti kui
ta kuulab erimust korda oma kõnet
heli filmis jms. Siis järel arvas ka Päi-

⁶³ „Päevaleht“, nr. 261, 1929 a., lk. 1.

valeht, et filandide valgustus hea on ja
 sisetunneka ette hõmmastavalt hea on.
 Eesti Kultuurifilmid olivat jõudmas
 Aäris ühe⁶⁴

Esimes ka vastuhääl. Vaatajias-
 konna nimel kirjutas keegi E. Ja.
 Sooduressonika, mis rääkis sine 1937.a.,
 olevat rahva ära tüüdanud. Seda
 (ressonikat) võetavat paratamatuse-
 ssa nagu maitsetuid reklaame va-
 hajal. Puhki olvat vihane ja tü-
 diund, et peab igas kinos ühta ja sa-
 ma ressonikat vaatama. Ajä filumunus
 liis autor, nii olvat ka vähimaal ja
 kodumaised ressonikad minevat üha
 paremaks.⁶⁵

Mängufilmide vaatamise ideed
 veel päriselt ei hüljatud. Seda muun-
 tas mõõdamine ka E. Ja. oma ar-
 tükis. Tehnikasest hüljiti olvat agi-
 maldar. Näitlejad olvat kah kül-
 bulised. (Sünni üha kevdeiti ka näit-
 lejate püüdne üh!) Antud autori ar-
 vates olvat tähtsimeks vaid majandus-
 lise külg⁶⁶, see ammuntuntud ja näega-

⁶⁴ Päevaleht, nr. 309, 1937.a., lk. 6.

⁶⁵ Päevaleht, nr. 82, 1938.a., lk. 2.

⁶⁶ samas

Katmutar puudus.

Kuulame veel, et Kopleri rajatavad "Eesti Hellywoodi", mille ateljer saavad üheks "panimass Euroopas" (!) Kõõne suurus elvat 102 x 98 m ja kuulimide kõrgus 25 m. (Euroopas ainult 15 m)⁶⁷ Millijärgat ei kande lugjad sellest suuvarjantelt planeeritud "Hellywoodit" hiljem enam midagi.

1935.a. toi "Film ja Elu" rõõmus-
tavn sõnumi: "rahvusliku filmitöös-
tuse rajamine olevat veel vaid läh-
hema aja küsimus"⁶⁸, plaanis olevat
"suurim mängufilm, mis on kantud
riinlikust ja üleshitavast ideest."⁶⁹

1936.a. kirjutati eesti suuvarjant
känkirjade võistlusest Eerto Vakarigi
ülesõnu 20. augustipäeval. "See on suur-
im ja tähtsaim ülesanne meie tein-
kavale filmitööstusele, tähtis rahvus-
likult, karvatuslikult ja ka poliitili-
selt."⁷⁰ See ettevõte nurjus jällegi. Pol-
nud nõimekaid stsenariste, kirigi väsit-
lusteid arvukalt laekus.

⁶⁷ "Säuvaleht", nr. 185, 1936.a., lk. 6.

⁶⁸ "Film ja Elu", nr. 9, 1935.a., lk. 4.

⁶⁹ "Film ja Elu", nr. 20, 1935.a., lk. 6.

⁷⁰ "Päevaleht", nr. 192, 1936.a., lk. 6.

ajakirjandus püüdis teiste filmi-
tootmist paremale jääle aridata, etus
reklaami ja wriitserides. Kind ka
polnud järgimisel, tal püüdnud sel-
ge demokraatliku programmi ja mi-
jõi ka hiiudjaks hääles. Ei aida-
nud ka valitsuse sooring, leoditud
edra teiste filmi tootmises jäi tur-
lemata. Välismaalt u. lakanud kom-
mentsfilmide simeedri.

Kodanliku ajakirjanduse proble-
midering oli kitsas, kerkimud küni-
misi käitleti. kodanlusele meelepää-
ses valgus. Peamine tähelepanu koon-
dati staarimultuse jiuwitaunide
publiku hulgas, kusjuures väga vähe
uuehdi näitlijamisteliikusest. Teat-
rit ja kino võrreldi kui meelelahu-
tuse pakujaid, mitte kui kunst-
liine. Kas kino on kunst või mitte
- selline probleem antus näidab ko-
danliku filmiajakirjanduse vähim-
lust. Seetõttu püüdnud ka arjateund-
sin filmide arvestus.

Suhtelise rõhkem leidnud ka-
jartamist hääledus-, kanatus- ja
trusuwõiprobleemid. Demokraatlike

ringkondade erindajad avaldavad
nartarasiuhin artriidid, neid uen-
dega ei kaarunud oodatud mun-
datur. Tõnuve seis endiselt
politika, mitte kunsti ja morali-
tunistus.

Kino oli ühes tõhmas ideo-
loogilises mõjitusvahendis.

Kokkuvõte

1929. a. tabas kapitalistlikum maailma jätkuvad, kiid sivistust raskem majanduskriis. Kodanlus püüdis elunormat välja raskida rahva velge suurema enpluatsiooni mis arvel. Vastuseks sellele tugivõimud pahempoolsed meelelud.

Kodanliku terti faisicuum kodanlus püüdis rahvast rahustada demagoogiliste lubadustega ja kodanliku - rahionalistliku propagandaga.

Sihus mõjivaks propagandarahendiks oli kino. Kodanlus nägi sellis ajavitjat ja toetajat, mis juhtis rahva mõtteid siin poliitilistelt raskustelt eemale.

Vaadeleval perioodil (1929-1940) peeti terti sime peamised ajaviitefilmid, alates armastusfilmidest ja

õpetades kinnisnaal - ning ändusfilmidega. Kõige rohkem näidati USA ja Saksamaa filme. Enne profa-
sistlikku rüüpiõret valitses festi-
kraamidel Hollywoodi, eluõige fir-
ma MGM teodang. Peale 1937. a.
muutus aga vahetult Saksamaa filmi-
de kasutus. (Samal ajal mujal, ena-
mikus maades vähemus Saksamaa
filmide sissevedu.) See põlvne ju-
husliku nähtus, vaid valitsemis repre-
sentariipoliitika avaldus. Teiste ka-
pitallistlike maade filmide sisseve-
du oli jhuslikum is loomuga.

Näitusgude liidre filmidele
oli pääs kodanliku festi kraami-
dele keelidum, ümgi nad keelsti-
väär tunc peolest silma paistrid
-sda oli sunnitud tunnistama ie-
gi kodanliku ajakirjandus. Põhjus
peritus mums - valitus kartis mitte-
sobiva ideoloogia levikut.

Enne 1937. a. valitus avali-
nult repertuaripoliitikan ei kekkunud.
Ideoloogiale oli vastuvõetav kõigi kapita-
listlike maade filmiteodang ning või-
mud tegid näo, et mis on ainult

ärilise, ei midagi rohkeemat.

Vaadeldava perioodi algul valitses ajaarjanduses filmi ja kino kiirumust suhteline vaikus. Treikiiti vaid filmatorkanavid reklaamiks kalli raha eest. Staarvõrk polnud veel läbi lõõnud. See hakkas ilmnema koos heli-filmide jõudmisega meie ekraanidele ja saavutas haripunkti 1934-1936. aasta tel.

Filmiajariigis ilmus pidevalt kirjutisi staaridest, kuid 1934-1936 jõudis staarivõrk ka „Päevalehe“ veergudele. Sellega püüdis valitus rahva tähelepanu sisepoliitilist olusvõlt eemale juhtida. Andes „vaatemängi“ ja sinna juurde elati: Läänest, rahuldati enamiku publiku vähendlikum maitset.

Kodanliku Eesti intelligentside mõttevõrk ja ringkonnad protesteerivad tasulise vaime lämmatamise üle ja nõudsid transuuri. See kajastus ka ajaarjanduse veergudel. Puhkajavõrte pakkuamine kõrval olud karvatus, hariduse ja transuuri prob-

leemid ajaarjanduses kõrgi aktuaalsuunad. Nad läbisid kogu vaadeldavat perioodi, luudmata hõimurahuldavat lahendust.

Peale 1934.a. riigipöörde skum valitsus avalikult repertuaaripoliitikan, muuhetades, et kino on heaks propogandevahendiks. Selteparant soovis ta kodumaise filmi-tööstuse rajamist, eodatus filme, mis elendid „kavataavad ja rahva elu üleschitavad.“ Ajaarjandus ruttas appi: kirjutades palju eestlusest ja kodumaisest filmi-tööstusest, jäi kirjutin staandert selle arvel vähemaks. Kuna jolund Eesti-nängufilme, oli tulipunktis „Eesti Kulturfilm“, loodud 1934.a. ja tema kroonikad, mis elid kavataavad ja rahva elu üleschitavad.“ Kodumaise filmi-tööstuse arvel kogunes suhteliselt rohkeem kriitikat. Välismaa toodangu kallale ilmselt ei sõandatud asuda.

Kino ei näitletud vaadeldaval perioodil veel kui kunst. Film pidi olema vaid ajavõtja

nagu kabare või revüü. Sellist oli
tingitud ka tõsise arvustuse jum-
dumine. Staamikultuur taunital ei
mõeldud näitajameis tekkumisele.
Esimes kull juba hääl, mis nõud-
sich kino tõstmist teiste kunsti-
harude kõrval. Märkumist väi-
rib selletavaltine A. Adress kirjui-
tis „Filmist ja Arvustusest”. Tema
nõudis filmidele tõsist analüüsi
ja näitajate töö tunnustamist.
Siis oleks kadunud halvad filmid
ming ka kinos oleks hakatud vägema
kunst.

Ajakirjandus seisis kodanluse tee-
vitus. Enne prefaristliku riigipöö-
ret erius ka kriitiline usute valituse
reputaari poliitika aadressil, kuid pä-
rast seda need kadunud. Ajakirjandus
läis eludega kaasa, rixkundes leplikult
kinoalastaja maitse. Nait kõige pa-
remas kodanluse ideoloogias oli aja-
leht „Film ja Elu”.

Kino oli kodanluse Eesti töö-
huvans valituse ideoloogias. See, et
temas ei nähtud kunsti, et takista-
nud kodanlusele kino peale pa-

hemast propaganda funktsiooni.
Kino, mis üs kodanlike ideolo-
giline mõjitusvahend aitab ma-
janduskriisi elusoras rahva me-
li vass hoida. Samuti aitab
ta rahva tähelepanu kõvale jäh-
tida lähenevalt sõjastult.

Резюме

В 1929 году капиталистический мир поразил острейший экономический кризис, который был тяжелее всех предыдущих. Буржуазия пыталась выкарабкаться из создавшегося положения за счет еще более сильной эксплуатации народа.

Быстро развивающаяся буржуазия в буржуазной Эстонии пыталась успокоить народ двоякими обещаниями и буржуазно-националистической пропагандой.

Одним из наиболее действенных средств пропаганды было кино. Буржуазия находила, что такое времяпровождение уведет массы народа от настоящей внутренней политики.

В рассматриваемый период (1929-1940) в Эстонию возмужали основными развлекательными фильмами,

начиная с фильмов о любви и кон-
чая криминальными фильмами и
фильмами ужасов

Больше всего показывались филь-
мы Америки и Германии. До про-
грамматического переворота в Японии
преобладала продукция Толливуда, в
первую очередь продукция фирмы
МГМ. После 1934 года положение из-
менилось в пользу германских
фильмов (В то же время в боль-
шинстве других стран ввоз герман-
ских фильмов уменьшился.) Это бы-
ло не случайным явлением, а вы-
ражением ригористической политики
правительства. Ввоз фильмов из
других капиталистических стран
был случайным.

Ввоз фильмов из СССР в дурную
ую Японию был более сложным,
неизучая на их несовершенное худо-
жественное качество, что вынужде-
на была признать даже дурная
ная печать. Причина скрывалась в
другом - правительство боялось распро-
странения коммунистической идеологии.
До 1934 г. правительство открыто

не включивалось в регулярную политику. В идеологическом отношении критической была кинопродукция всех капиталистических стран и власти драматизировали, что кино - это только торговый дело и ничего больше.

В начале рассматриваемого периода печать мало уделяла внимания вопросам кино. Тем не менее в основном доская реклама за большие деньги. Для культа звезд время еще не пришло. Это явление пришло позже, вместе со звуковым кино и достигло своего наибольшего расцвета в 1934-1936 гг. Во журналах, посвященных кино, постоянно стали печататься отклики на звезды, а в 1934-1936 гг. увлечение звездами перешло и на страницы газет "Тяввалехт". Этим правительством хотелось отвлечь внимание народа от внутренней политики. Давая "зрелища" и спектакли с Запада, удовлетворяли потребности публики. Демократические круги читали газеты буржуазной Франции про-

местами против подобного духовного угнетения и преобладали цензуры. Это отражалось и на страницах газет. Но наряду с тем разблуживались материалы актуальными были и проблемы воспитания, образования и цензуры. Они пронизывают печать всего рассматриваемого периода так и не найдя всех удовлетворяющего решения этих проблем.

После переворота 1934 г. приблизительно открыто вмешивалось в репертуарную политику, найдя кино хорошим средством пропаганды. Поэтому стало желательным развитие отечественного кинопроизводства, надеясь, что фильмы будут «воспитывать и улучшать условия жизни народа». Печать стремилась на помощь. В 1934 г. была создана «Фестивальный Культурный Фильм» («Фестивальный Культурфильм»). Отечественное кинопроизводство направило на себя внимание критики. Очевидно, что зарубежную продукцию критиковать не осмеливались.

Во время рассматриваемого периода кино еще не принималось как искусство. Фильмы должны были быть разбавлены, как кадры или ревью. К кино не относились серьезно. Во время шурьта звезд о masterpiece артиста не думали. Хотя и в то время уже разговаривалось о лосе, впервые требовал поднятия кино-искусства до уровня других искусств. Следует отметить статью П-Агсона, «Фильмы и критика». В статье он требовал серьезного анализа фильмов и признания работ артистов, тогда бы исчезли плохие фильмы и кино стало бы более искусством.

Точка состояла на сцене у буржуазии. До прогоспиевского переворота встречались и критические ноты в адрес репертуарной политики правительства, но после переворота они исчезли. Точка была заодно с правительством. Самой популярной выразительницей буржуазной идеологии в то время была газета «Фильмы и Жизнь».

(„Фильм я Эму“)

Кино в бурнеязычной Японии было действительно выразительным и эффективным инструментом пропаганды. То, что в нем не видели носителя искусства, не мешало бурнеязычникам воспользоваться им для своих пропагандистских целей.

Кино, как одно из действительно эффективных средств пропаганды бурнеязычной идеологии в период экономического кризиса помогло державам в узде народ, которое могло отблизать внимание народа в сторону от нависающей опасности войны.

Allikad ja kirjandus

Allinad

Trümitud allinad

- "Euraan", 1924.
- "Filmileht", 1926-1931.
- "Filmžurnaal", 1935.
- "Film ja Elu", 1928/29; 1935-1940.
- "Kino ja Film", 1929.
- "Päevaleht", 1929-1940.
- "Uus Eesti", 1934-1937.
- "Nõitlus", 1931-1934.

Käikijalised allinad

Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Üleshitustöö Riikliku Kesk-
arhiiv (ORRKA)

fond 1108 - Haridusministeerium

fond 1093 - Informatsioonikeskus

Kirjandus

Adson, A., Filmist ja arvustusest,
"Õitrituled", XV, 1937.

Eesti NSV ajakirja, III k., teinim.
kolleegium: pea- ja tegevtoimetaja V.
Maamägi jt., Tallinn, 1971.

Konkravits, J., Eesti kino mine-
vikuvärdadelt, Tallinn, 1964.

Kulo, H., Filmiajakirjandus ko-
daliuks Eesti, (diplomitöö, käsikirj)
Tartu, 1970.

Lelje, K., Kinokuld ja Karidus-
ministeerium, "Päevaleht", nr. 25, 1929.

Hill, E., Kas kino on ainult aja-
viite- ja tõenduskoht või meesda-
elu tahtsain kultuuritegur?, "Film
ja elu", nr. 2, 1937.

Palamets, H., Õpilane ja filmi-
muus, Tartu, 1969.

Tamm, R., Meie kino kasvatus-
lik mõji, Tartu, 1933.

Tobro, V., Staarid ja mündid,
"Edasi", nr. 168-198, 1971.

Бараан, Б., Кино, Москва, 1968.

Колодяжная, В. С., Кино США
(1919-1941), Москва, 1967.

Колодяжная, В. С., Трунтко, И.,
История зарубежного кино, т. 2,
Москва, 1970.

Осинов, А., Кино и нравст-
венное воспитание, Таллин, 1957.

Sisukord

Sissejuhatus	2
<u>I</u> peatükk	
Kodanliku kinos 1930. aastate alguse majanduskriisi olu- surras	11
<u>II</u> peatükk	
Kinematograafia ja kinode olukord kodanlikus Eestis (1919-1990)	41
<u>III</u> peatükk	
Film ja kino kodanlikus Eesti aja kirjanduses	71
<u>IV</u> peatükk	
Ideoloogiline mõtlemine ko- danlikus Eestis kino ja filmide ümber	90
Kokkuvõtte	124
Pezrome	130
Allikad ja kirjandus	136
Sisukord	139